

Sosiaalityöntekijöiden käsityksiä ilmastokriisistä ja sen vaikutuksista sosiaalityöhön ja sosiaalityön asiakkaisiin

Helena Mäkelä
Erikoissosiaalityöntekijän koulutus
Rakenteellisen sosiaalityön erikoistumiskoulutus
syksy 2021
Jyväskylän yliopisto

Sisällys:

1. Johdanto	2
2. Ihmiskeskeisestä paradigmasta ympäristöparadigmaan.....	5
3. Teoreettinen viitekehys ja käsitteet.....	7
3.1. Ekososiaalinen sosiaalityö ja ekososiaalinen transformaatio	7
3.2. Kestävä hyvinvointi	9
3.3. Rakenteellinen sosiaalityö ja ympäristökysymys.....	10
4. Tutkimuksen toteutus, aineisto ja menetelmät.....	12
5. Tulokset.....	14
5.1. Tunteet ja kuormitus	14
5.2. Tieto	16
5.3. Länsimainen kulutuskulttuuri.....	19
5.4. Aika.....	22
5.5. Teot ja toimijuus	24
6. Johtopäätökset.....	27
7. Pohdintaa.....	30
Lähteet:.....	35

1. Johdanto

Kirjoittaessani tätä elämme monenlaisten kriisien keskuudessa. Näkyvin ja ihmisten arkeen ympäri maailman eniten vaikuttava niistä lienee tällä hetkellä COVID19-taudin aiheuttama pandemia. Sen toinen ja paikoin kolmas aalto sairastuttaa ja tappaa ihmisiä ympäri maailmaa, sulkee maiden rajoja ja vaikuttaa monin tavoin ihmisten elämänlaatua heikentävästi niin kehittyneissä kuin kehittyvissä maissa. Koronapandemia peittää alleen monia muita kriisejä. YK:n pääsihteeri Antonio Guterresin syyttää ihmiskuntaa itsetuhoisesta sodasta luontoa vastaan. Vuosi 2020 oli jälleen ennätyslämmin ja fossiilisten polttoaineiden tuotanto kasvaa yhä, vaikka suunnan pitäisi olla päinvastainen (HS 2.12.2020). Toisaalta uutisotsikot lupaavat myös toivoa ihmiskunnalle: Yle uutisoi (Yle Uutiset 1.12.2020), että mikäli Yhdysvallat ja Kiina sitoutuvat Pariisin ilmastopöytäkirjan tavoitteisiin, on vielä olemassa mahdollisuus siihen, että ilmaston lämpeneminen pysähtyisi 1,5 celsiusasteeseen ja pahimmat skenaariot luonnonympäristön tuhoutumisesta ja elollisten elinolojen heikkenemisestä jäisivät toteutumatta.

Elämme massasukupuuttoaaltojen aikakautta ja sään ääri-ilmiöt lisääntyvät. Ilmastokriisi on kiistämätön tosiasia. Paahtava helle, voimakkaat myrskyt tai viljelyskelvoton maa vaikeuttavat jo nyt lukuisten ihmisten elämässä selviytymistä. Etenkin köyhimpien ihmisten elinmahdollisuuksiin vaikuttaa ilmastonlämpenemisen lisäksi myös ympäristön saastuminen. Ilmastokriisi lisää aseellisia konflikteja hupenevien resurssien myötä. Niin kutsuttu ilmastopakolaisuus lisääntynee tulevina vuosikymmeninä räjähdysmäisesti. Fyysinen ympäristö ei kestä nykyisenkaltaista kuluttamiseen ja kuluttamisen kasvuun perustuvaa elämäntapaa tai hyvinvoinnin ihannetta. Jopa 60 prosenttia maailman luonnonvaroista käytetään kestäättömästi ja se vaikuttaa voimakkaasti ihmiskunnan tulevaisuuteen ja elinolosuhteisiin maapallolla (esim. Boetto 2017; Hirvilammi 2015). Suomessa ilmastonmuutoksen vaikutukset eivät välttämättä ole yhtä lailla dramaattisia ja totaalaisia kuin esimerkiksi globaalissa etelässä. Suomi ei kuitenkaan säästy erillisenä kansakuntana tai alueena ilmastonmuutoksen vaikutuksilta. Osa vaikutuksista ja muutoksista on näkyvämpiä, osa hiipivämpiä ja salakavalampia, mutta yhteistä niille on, että ne vaikuttavat monin tavoin ihmisten ja muiden elollisten elämään ja elinmahdollisuuksiin (Ilmastonmuutos, thl.fi).

Talentian ammattieettisissä ohjeissa sosiaalityön eettisiksi kulmakiviksi nimetään ihmisarvon kunnioittaminen, ihmisoikeudet ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus. Ympäristöön liittyviä kysymyksiä ohjeissa sivutaan toteamalla, että YK:n kestävä kehityksen tavoitteiden toimintaohjelmassa, joka on voimassa vuoteen 2030 asti, on ”tavoitteena tehdä maailmasta parempi paikka kaikille ja tukea sellaista kehitystä ja kasvua, jossa nykyhetken tarpeet tyydytetään ilman, että

viedään tulevilta sukupolvilta mahdollisuus samaan.” YK:n tavoitteena ovat äärimmäisen köyhyyden poistaminen, kestävä kehitys taloudellisesti sekä ihmisten hyvinvoinnin ja turvallisuuden kannalta (Talentia etiikkaopas 2017). Hallitustenvälisen ilmastopaneelin IPCC:n raportista ilmenee, että ilmastonmuutoksen katastrofaaliset vaikutukset ovat suurimmissa määrin ihmisoikeuskysymyksiä. Ilmastoraportti antaa hyvin vakavan kuvan siitä kriisistä, minkä keskellä elämme - ilmasto lämpenee hälyttävää vauhtia, merivedet lämpenevät ja nousevat, jäätiköt sulavat (IPCC Summary for Policymakers 2014). Jos sosiaalityössä ei pyritä vaikuttamaan myös ihmisten elinolosuhteiden säilyttämiseen, toimii se vahvasti vastoin eettistä perustaansa (esim. Boetto 2017; Dominelli 2012; Hirvilammi 2015).

Rakenteellisen sosiaalityön erikoistumisopintojen lopputyöni käsittelee ilmastokriisiä, käytännön sosiaalityön kytkeytymistä siihen sekä ekososiaalisen sosiaalityön ja rakenteellisen sosiaalityön mahdollisuuksia ja paikkaa siinä. Ilmastokriisin ja sitä myötä ihmiskunnan tulevaisuuden näkökulmasta on selkeää, että aineelliseen kasvuun perustuva hyvinvointi tai tiettyjä aineellisia standardeja noudatteleva globaalin pohjoisen ja lännen elämäntyyli eivät ole kestäviä eivätkä tällaisenaan voi jatkua. Ihmiskunta on globaalisti hyvin eriarvoisessa asemassa tämänkin edessä: hyvinvoivan globaalin pohjoisen ja lännen elämäntapa kuluttaa maapalloa kiihtyvällä tahdilla ja tekee siitä elinkelvottoman kaikille, mutta vielä toistaiseksi tämä näkyy ensi sijassa kaikkein köyhimpien ihmisten elämässä globaalissa etelässä ja idässä. Ilmastokriisi tuo vallan ja resurssien epätasaisen jakautumisen hyvin voimakkaasti näkyville. (esim. Boetto 2017; Hirvilammi 2015.)

Tarkoitukseni on lopputyössäni pohtia ja selvittää kuuden keskisuudessa kunnassa ja samassa palveluyksikössä toimivan sosiaalityöntekijän ryhmähaastattelua aineistonani käyttäen sitä, millaisena sosiaalityöntekijät näkevät ilmastokriisin ja sosiaalityön suhteen, millaista tietoa heillä aiheesta on ja miten tieto näkyy työn käytännöissä.

Tutkimuskysymykseni ovat:

- 1) Mitä sosiaalityöntekijät tietävät ja ajattelevat ilmastokriisistä?
- 2) Miten sosiaalityöntekijät näkevät ilmastokriisin vaikuttavan työssään?
- 3) Mihin he paikantavat itsensä sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaansa suhteessa ilmiöön?

Esittelen luvussa 2 ekososiaalisen sosiaalityöhön tiivistä kytkeytyvää paradigmakeskustelua. Tämän jälkeen käyn läpi luvussa 3 ekososiaalisen sosiaalityön, ekososiaalisen transformaation ja kestäväen hyvinvoinnin käsitteet. Luku 4 käsittelee rakenteellista sosiaalityötä. Luvussa 5 esittelen aineistoni ja käyttämäni tutkimusmenetelmän. Luku 6 on tulosluku ja sitä seuraavassa luvussa 7 esittelen

lopputyöni johtopäätökset. Viimeinen luku 8 sisältää ekososiaaliseen sosiaalityöhön kiinnittyvää pohdintaa.

2. Ihmiskeskeisestä paradigmasta ympäristöparadigmaan

Elämme aikakautta, jossa talouden asiantuntijat näyttävät tärkeässä roolissa puhuttaessa esimerkiksi niistä reunaehdoista, joiden puitteissa voidaan pyrkiä pysäyttämään ilmastonmuutosta. Markkinaehtoisen paradigman ensisijaisuuden murtaminen ja ihmiskeskeisen ajattelutavan muutos ovat välttämättömiä ilmastokriisiin vaikutusten minimoinnissa sekä ilmaston lämpenemisen pysäyttämässä. Oleellinen kysymys lienee, miten paradigman ja ihmiskeskeisen ajattelutavan muutos tapahtuu. Värrin (2019) painottaa kasvatustieteiden merkitystä ja jopa ensisijaisuutta muutoksessa. Kunakin aikakautena vallitsevat, aikakauden keskeiset ihanteet ja periaatteet tiivistyvät kansallisten kasvatuksellisten tavoitteiden ja yksilöiden identiteetin viitekehyksiksi. Hän kysyy, kuinka ekokriisiä ylläpitävä sosialisatio voidaan ylittää ja toteaa, että mikäli *maailmaa koskevat perususkomukset eivät muutu*, hyvät teot (esimerkiksi kierrätys) jäävät kosmeettisiksi. (mt., 15-21). Uusliberaali ajattelu on saanut jalansijaa myös yhteiskuntasuunnittelussa ja koulutusajattelussa. Värrin kritiikissä koulutus etäännyy yhä kauemmaksi sosiaalisesta ja kulttuurisesta tehtävästään. Samanaikaisesti uusliberalistinen ideologia, joka on läsnä myös kasvatuksessa ja koulutuksessa, on vahvistanut ihmisten välinpitämättömyyttä muista kuin hyöty- tai markkina-arvosta. Hän toteaa ihmiskunnan tarvitsevan kuvittelukykyä irtautuakseen tuotemaailman hegemoniasta. (Mt., 2019, 51-62.)

Hirvilampi (2014, 61) käyttää vallalla olevasta paradigmasta nimitystä ihmisen erivapauden paradigma. Jotta ekologisesti kestävä maailma olisi mahdollinen, myös yhteiskuntatieteissä tarvitaan paradigman muutos. Yhteiskuntatieteissä vallitseva, ihmiskeskeinen paradigma, joka on tunnistettavissa etenkin länsimaissa, käsittää vapaat markkinat, yksilökeskeisyyden sekä uskon siihen, että tiede ja teknologia ratkaisevat kaikki vastaantulevat ongelmat - kuten ilmastokysymyksen. Jatkuva taloudellisen kasvun ja voiton tavoittelu ovat ensisijaisia suhteessa ympäristökysymykseen (Mt. 2014). Shaw (2011,7) puhuu uudesta ympäristöparadigmasta (New Environmental Paradigm), joka painottaa luonnonympäristön kestävyttä ja tarpeiden tyydyttämistä luonnon kantokyvyn rajoissa. Ilman perustavanlaatuisia ja sisäistettyä ajattelutavan muutosta ei ihmiskunnalla ole hänen mukaansa tulevaisuutta.

Boetto (2016) taas käyttää käsitettä ekologinen transformaatio (ecological transformation) siitä prosessista, jossa yhteiskunnat maailmanlaajuisesti siirtyvät holistiseen, ihmisen ja muun luonnonympäristön, elollisen ja elottoman keskinäisriippuvuudet tunnistavaan maailmankatsomukseen. Tässä edellytyksenä on paradigman muutos. Närhi ja Matthies (2017)

painottavat yhtä lailla, että paradigman muutos on välttämätön sekä yhteiskuntatieteissä yleisemmin että sosiaalityössä. Luonnonvarojen kuluttamisen merkittävä vähentäminen, varallisuuden oikeudenmukaisempi jakautuminen sekä hyvinvoinnin merkityksen uudelleen määrittäminen ovat tärkeitä lähtökohtia tässä. Muutos olisi tapahduttava yhteiskunnan joka osa-alueella. Luonnonvaroista ja fyysisestä ympäristöstä piittaamaton taloudellinen kasvun ihanne luo myös sosiaalista epätasa-arvoa. (Mt., 98-99.) Samaa korostaa Dominelli (2012, 193-194).

Sosiaalityön kytkeytyminen paradigmakesteluun ja ilmastokriisiin ei välttämättä ensi ajattelemalta ole itsestään selvää, sillä sosiaalityö liitetään usein niin arkiymmärryksessä kuin sosiaalityötä tekevien ammattilaisten keskuudessa ensisijaisesti kunnallisen sosiaalihuollon organisaatioissa toteutettavaksi asiakastyöksi. Ihmisten hyvinvoinnin lisäämiseen tähtäävä muutostyö on totuttu näkemään nimenomaan muutoksena sosiaalisissa suhteissa tai taloudellisissa resursseissa – ei ihmisen luontosuhteessa. Kuitenkin, jotta hyvinvoinnin edistäminen tai ylläpitäminen olisi tulevaisuudessa edes mahdollista, on ihmisen ympäristösuhteen ja hyvinvointikäsitteen muututtava radikaalisti. Kuten sanottu, ihmiskeskeisestä ajattelutavasta tulisi siirtyä kohti holistista ja keskinäisriippuvuudet tunnistavaa maailmankuvaa, jossa ihminen on yksi osa ympäristöään. Hyvinvoinnin taas ei voida nähdä kytkeytyvän niin voimakkaasti aineelliseen ja kuluttamiseen tähtäävään elämäntapaan. Jotta tässä onnistutaan, muutos ekokriittiseen paradigmaan sosiaalityössä ja yhteiskuntatieteissä yleisemminkin on oleellinen. (esim. Boetto 2017.)

3. Teoreettinen viitekehys ja käsitteet

3.1. Ekososiaalinen sosiaalityö ja ekososiaalinen transformaatio

Ekososiaalisen sosiaalityön voi ymmärtää sateenvarjokäsitteenä ja sen avulla voidaan tarkastella monin tavoin elinympäristön ja ihmisen välistä suhdetta sekä ekologisen ja sosiaalisen suhteen kestävyyskysymyksiä. Se jakautuu systeemiteoreettiseen ja ekokriittiseen näkökulmaan. Systeemiteoreettisessa viitekehyksessä korostetaan sosiaalisen ympäristön merkitystä ihmisen kasvun ja hyvinvoinnin kehyksenä ja kokonaisvaltaista systeemistä ajattelua sosiaalityön interventioissa. Sosiaalityön tehtävänä on nähty ihmisen sopeuttaminen olemassa olevaan sosiaaliseen ympäristöön ja sen muutoksiin. Tätä person in environment -ajattelua on kritisoitu siitä, että se jättää huomiotta fyysisen ympäristön ja luonnon osana sosiaalityön ajattelua ja toimintaa (Närhi & Matthies 2017, 97). Systeemiteoreettinen lähestymistapa jättää, korostaessaan sosiaalisten suhteiden ja sosiaalisen ympäristön merkitystä, fyysisen elinympäristön teorian ulkopuolelle.

Ekokriittinen lähestymistapa taas kyseenalaistaa länsimaisen jatkuvaa kasvua tavoittelevan yhteiskuntamallin. Siinä sosiaaliset ja ympäristöongelmat nähdään osana ”teollisen modernin projektin” haastetta ja sosiaalityön tulisi reflektoida sekä omaa toimintaansa että yhteiskunnallista kehityssuuntaa kestävä kehityksen kriteereillä. Sosiaalityötä onkin kritisoitu siitä, että se on osa teknis-taloudellista ja byrokraattis-professionaalista järjestelmää ja että se on osasyllinen ilmastokriisiin yrittäessään sopeuttaa ja osallistaa asiakkaitaan uusliberalistiseen yhteiskuntamalliin. (Esim. Coates 2003; Dupre & Mullaly 2019; Närhi & Matthies 2017, 97). Ekokriittiseen lähestymistapaan ovat vaikuttaneet ympäristösosiologia ja kestävä kehityksen idea ja käsite sekä Beckin riskiyhteiskunnan käsite. Ekokriittisessä sosiaalityön tutkimuksessa ajatellaan, että ihmisoikeuksien ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden puolustamisen lisäksi sosiaalityössä tulisi huomioida ekologinen oikeudenmukaisuus. Myös siinä tarkastellaan kriittisesti kulutuskeskeistä elämäntapaamme ja elinmahdollisuuksien oikeudenmukaista jakautumista. 2000-luvulla ekokriittinen ja systeemiteoreettinen lähestymistapa ovat lähentyneet toisiaan ja pyrkineet synteisiin (Närhi & Matthies 2017, 97.)

Kansainvälisessä ekokriittisessä sosiaalityön tutkimuksessa ekososiaalityötä luonnehditaan monin eri termein. Siitä käytetään muun muassa nimityksiä ekososiaalinen, syväekologinen, ekologinen, vihreä tai ympäristösosiaalityö. Näille on yhteistä vaatimus ekokriittisestä paradigman muutoksesta

sosiaalityössä (Närhi & Matthies 2017, 97) Esimerkiksi Dominelli (2012) puhuu vihreästä sosiaalityöstä, jossa on keskeistä kaiken elollisen kunnioittaminen, sosiaalisen ja ympäristöoikeudenmukaisuuden edistäminen sekä voimaannuttavien ja kestävien suhteiden luominen ihmisen ja luonnonympäristön välille. Myös tuotanto- ja kulutustapojen problematisointi on tärkeää. Sosiaalityöntekijöiden on Dominellin mukaan työskenneltävä erityisesti köyhien ja marginalisoitujen ihmisryhmien kanssa, joiden elämään ilmastokriisi erityisesti vaikuttaa. (Mt. 2012, 25, 194.)

Globaalit muutokset ovat olennaisessa osassa ekokriittisessä sosiaalityössä, mutta samanaikaisesti siinä etsitään paikallisia ratkaisuja ongelmiin ja korostetaan paikallisten yhteisöjen uudistumis- ja sopeutumiskykyä (Närhi & Matthies 2017, 99.) Keskeistä näissä eri tavoin nimetyissä suuntauksissa on yhteinen ymmärrys siitä, että ilmastokriisi vaikuttaa ihmisten terveyteen, hyvinvointiin ja ihmiskunnan tulevaisuuteen, holistinen ymmärrys ihmisen ja luonnon suhteesta, yhteisöjen merkitys ja kriittinen, sortoa vastustava lähestymistapa sekä ympäristöön ja sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen painottava arvopohja (Boetto 2017, 51).

Boetto (2017) jakaa sosiaalityön ekososiaalisen transformaation kolmeen osaan. Ensimmäinen osa on ontologinen osa, joka käsittää työntekijän olemisen (being), itsen, maailmankuvan ja uskomukset sekä asenteet. Ontologinen osa on ekososiaalisen siirtymän keskiössä. Se heijastelee sitä, miten koemme olevamme osa ja kytköksissä luonnonympäristöön. Jos olemme tietoisia yhteydestämme luontoon, on myös luonnonympäristön sisällyttäminen sosiaalityön käytäntöön todennäköisempää. Boetto korostaa, että luontosuhteen kypsyessä ja sitä vaaliessamme huomaamme olevamme osa keskinäisriippuvaista maailmaa, jossa oma hyvinvointimme riippuu muiden (myös luonnonympäristön) hyvinvoinnista. Mitä selkeämmin oikeutamme taloudellisin ja muin perustein erillisyytemme luonnosta sitä vähemmän pystymme vastaamaan ekologiseen kriisiin.

Toinen osa on epistemologinen eli thinking-ulottuvuus. Sen on tärkeä olla yhteneväinen ontologisen osan kanssa, jotta sosiaalityön ekososiaalinen transformatio on mahdollinen. Epistemologiseen osaan sisältyy ajattelu, ammatillinen tietopohja, arvot ja etiikka. Boetto toteaa, että sosiaalityö on epäonnistunut purkamaan ja dekolonisoimaan modernit juurensa, jotka perustuvat individualismin, hallitsemiseen ja ahneuteen. Hänen mukaansa sosiaalityöntekijöiltä puuttuu ymmärrys hienoisista institutionaalisista kolonisaatioprosesseista, jotka sisältyvät sosiaalityöhön. Muita reflektoitavia kysymyksiä ovat esimerkiksi sosiaalityön suhde patriarkaattiin, köyhyyteen, sukupuoleen ja resurssien epätasaiseen jakautumiseen. Tärkeitä arvoja ekososiaalisessa transformaatiossa on

esimerkiksi yhteistoiminnallisuus, vaikka se voi olla ristiriidassa sosiaalityössä tärkeinä pidettävien tavoitteiden kuten itsenä kanssa. Olisi myös tärkeä tunnistaa, että sosiaalityössä tehtävät valinnat esimerkiksi hankinnoista voivat vaikuttaa maailman huono-osaisimpien ihmisten elämään. Oleellisia arvoja ekososiaalisessa transformaatiossa ovat myös liiallisen ihmiskeskiseksi kritisoitu ympäristöoikeudenmukaisuus tai vielä kokonaisvaltaisempi, kaikkien elävien organismien tasa-arvoa ja oikeudenmukaista kohtelua painottava ekologinen oikeudenmukaisuus. (Boetto 2017.)

Kolmantena ekologisen transformaation ulottuvuutena Boetto paikantaa metodologisen osan, joka käsittää toiminnan (actions), interventiot ja strategiat, joita käytetään kohdattaessa yksilöitä, perheitä ja yhteisöjä. Henkilökohtaisten luontomyönteisten arvostusten integroituminen ammattikäytäntöihin on oleellista, jotta toimiminen kokonaisvaltaisesti keskinäisriippuvuudet huomioiden on mahdollista. Tähän sisältyy hyvinvoinnin uudelleenmäärittäminen siten, että siihen sisältyy myös luonnonympäristö. Myös yhteisöjen ja yhteisöillä olevan tiedon huomioiminen tärkeää. Ekososiaalisessa siirtymässä oleellista huomioida yhteiskunnalliset ja poliittiset ulottuvuudet ja pyrittävä vaikuttamaan niihin. (Boetto 2017.)

3.2. Kestävä hyvinvointi

Ylikulutus liittyy kasvaviin kansantalouksiin, mutta myös sosiaaliskulttuurisiin normeihin ja odotuksiin myöhäismoderneissa yhteiskunnissa. Peeters (2011, 290) toteaa, että talouden dematerialisointi, hyvinvoinnin reilu jakaminen ja uusi visio ihmiskunnan hyvinvoinnista ovat keskeisiä kestävän hyvinvoinnin näkökulmasta. Hyvä elämä tulee määrittää uudelleen ja hyvinvoinnin uudelleenjakamisen strategiat etenkin resurssien käytön suhteen on oltava oikeudenmukaisia ja kestäviä. Peeters tähdentää, että kestävän hyvinvoinnin idea on sosiaalityön keskeinen aihealue, sillä siihen liittyy voimakkaasti esimerkiksi oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvon kysymykset.

Tuuli Hirvilampi (2015) on pyrkinyt muotoilemaan väitöskirjassaan kestävän hyvinvoinnin käsitettä. Suomalaisten hiilijalanjälki on ekologisesti kestämaton, se on arviolta noin kolme kertaa maailman kantokyvyn verran. Hirvilammen mukaan ympäristöongelmia ei ole riittävästi tunnistettu ja tunnustettu poliittisessa päätöksenteossa. Hän tuo esiin kestävän kehityksen politiikkaan suunnattua kritiikkiä. Sitä on kritisoitu muun muassa määrittelyn vaikeudesta sekä siitä, että sosiaalinen ja ekologinen kestävyys on jäänyt alisteiseksi taloudelliselle kestävyydelle. Hirvilampi ehdottaakin kestävän kehityksen sijaan kestävää hyvinvointia ohjaavaksi politiikan teon käsitteeksi. Tähän liittyy ekologisen kestävyuden ja hyvinvoinnin tavoittelun yhdistäminen. (Mt. 2015, 12-15.)

3.3. Rakenteellinen sosiaalityö ja ympäristökysymys

Rakenteellisella sosiaalityöllä tarkoitetaan eri yhteiskunnan ja yksilön arkielämän tasoilla tehtävää rakenteisiin vaikuttavaa sosiaalityötä. Rakenteet voidaan ymmärtää monin tavoin. Usein puhutaan mikro- (yksilö-) ja makrotason (yhteiskunnallisen) rakenteista. Rakenteet voidaan jakaa esimerkiksi primääreiksi, syrjiviksi rakenteiksi ja sekundaareiksi, neutraaleiksi miellettyiksi rakenteiksi. Primäärejä rakenteita ovat esimerkiksi patriarkaatti, rasismi, kapitalismi, seksismi, ageismi ja ableismi. Sekundaareja ovat taas persoonallisuus, perhe, yhdyskunta, byrokratia, media, koulutus, tai hallitus. Edellä esitellyt instituutiot, ajatusmuodostelmat ja kulttuuriset konventiot ovat monimutkaisia ja toisiinsa vaikuttavia ja toisistaan riippuvaisia, ajallisesti ja paikallisesti muodostuneita, ei selvärajaisia ja koherentteja kokonaisuuksia. Sosiaalityön yhtenä perustavana kysymyksenä on valinta konventionaalisten, olosuhteisiin ja tilanteisiin sopivan lähestymistavan ja niihin kriittisen suhteen ottavan orientaation välillä. (Pohjola 2014, 24-25.)

Rakenteellinen sosiaalityö on Suomessa velvoittavaa ja sen vaade on kirjattu sosiaalihuoltolakiin (SHL 7§). Poikselkä (2019) selvitti pro gradu -työssään, miten rakenteellista sosiaalityötä toteutetaan kuntien sosiaalihuollossa. Aineisto koostui Etelä-Suomessa kuntaorganisaatiossa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden haastattelusta. Ilmeni, että toteutettu rakenteellinen sosiaalityö oli pääosin tietotyötä - sosiaalista raportointia ja tiedontuotantoa asiakaskunnan erityispiirteistä yhteistyöverkostoissa. Sen sijaan sosiaalityöntekijät kaihtoivat julkisia kannanottoja tai vaikuttamista. Myös strateginen vaikuttaminen oli vähäistä ja vuoropuhelu esimerkiksi kuntapäätäjien kanssa puuttui. Sen sijaan asiakkaan asioiden ajo ja oikeudenmukaisuustyö olivat luonteva osa sosiaalityötä. Rakenteellisen sosiaalityön suppeus tai juurtumattomuus kuntasosiaalityössä liittyivät Poikselän (2019) arvion mukaan niin yksilö-, johto- kuin organisaatiotason kysymyksiin. Työntekijät kokevat, että heillä ei ole aikaa tai tilaa rakenteelliselle sosiaalityölle. Toisaalta silloin, kun sosiaalityöntekijät ovat tehneet rakenteelliseksi sosiaalityöksi luokiteltavaa sosiaalityötä, sitä ei välttämättä ole sanallistettu tai mielletty siksi. Sosiaalityöntekijät saattavat mieltää rakenteellisen sosiaalityön kuuluvan johdon tehtäviin ja että heillä ei ole arkityössään liikkumavaraa rakenteelliseen sosiaalityöhön. Tämä ahdas asema johtuu niin organisaation (koetusta) hierarkkisuudesta ja puhevallan puutteen kokemuksesta kuin työoloista. Alati niukkenevien resurssien keskellä tehtävä kunnallinen sosiaalityö on tahdiltaan niin kiivasta, että työntekijät eivät ehdi tehdä kuin välttämättömiksi määriteltyjä asioita. (Mt. 2019, 55-61.)

Pohjola (2014) on jaotellut rakenteellisen sosiaalityön neljään eri osa-alueeseen, joita ovat oikeudenmukaisuustyö, strateginen työ, tietotyö ja inklusiotyö. Närhi ja Matthies (2014) tarkastelevat rakenteellista sosiaalityötä ekososiaalisesta viitekehyksestä ja näkevät perinteisen yksilön ja yhteiskunnan välisen suhteen tarkastelun laajenevan ihmisyhteisöjen ja luonnon välisen riippuvuussuhteen tarkasteluun. Tietotyötä tehtäessä tulisi huomioida ympäristökysymysten paikallisten vaikutusten ohella myös niiden globaalit vaikutukset. Strategisella työllä edistetään yhteiskuntapolitiikkaa, verkostoidutaan, vaikutetaan lainsäädäntöön sekä ennakoidaan ja arvioidaan sosiaalisia vaikutuksia. Närhi ja Matthies korostavat, että oleellista on, että strateginen työ lähtee alhaalta ylöspäin kansalaislähtöisenä, moniäänisenä ja dialogisena yhteisöjen kehittämisenä. Rakenteellinen sosiaalityö huomioi palvelutarpeiden ohella monipuolisesti elinkeinopoliittiset ratkaisut, esimerkiksi ruoantuotannon, luonnonvarojen ja alueiden käytön sekä asumisen ja liikenteen. Ratkaisuja on tärkeä arvioida kriittisesti siitä näkökulmasta, edistävätkö ne ihmisten kohtuullista hyvää elämää ja ekososiaalista kestävyyttä. (Närhi & Matthies 2014, 110-112.)

Inklusiotyön tavoitteena taas on rohkaista ihmisiä osallistumaan ja vaikuttamaan esimerkiksi yhdyskuntatyön avulla. Ekososiaalisen sosiaalityön viitekehyksestä kyse voi olla esimerkiksi sosiaalityön mieltämisenä kansalaisliikkeenä tai sosiaalityön asettumista kansalaisliikkeiden tai niiden huono-osaisten puolelle, jotka kärsivät eniten ympäristöongelmien seurauksesta. Oikeudenmukaisuustyö on ihmisten oikeuksien toteutumisen ja edistämisen ohella myös luonnon mukaan ottamisella mukaan oikeudenmukaisuuden ymmärrykseen. Sosiaalityön sisällä on käyty keskusteluita oikeudenmukaisuuden käsitteestä, jossa ympäristöoikeudenmukaisuutta on kritisoitu liiallisesta ihmiskeskeisyydestä ja tilalle on ehdotettu ekologisen oikeudenmukaisuuden käsitettä, jossa ihmiskunta ymmärretään osaksi luontoa. Joka tapauksessa, jos sosiaalityö haluaa puuttua kriisin syihin eikä vain oireisiin, luonnon ja ihmisen riippuvuussuhde on otettava huomioon. Luonnonvarojen liiallinen kuluttaminen ja sen vaikutukset jakautuvat globaalissa mittakaavassa hyvin voimakkaasti ja epätasa-arvoisuutta lisäten. (Närhi & Matthies 2014, 110-112.)

4. Tutkimuksen toteutus, aineisto ja menetelmät

Lopputyöni aineisto koostuu yhdestä ryhmähaastattelusta. Haastattelin kuutta erään keskisuuren kaupungin aikuissosiaalityön yksikön sosiaalityöntekijää - koronapandemiatilanteesta johtuen videovälitteisesti Teamsissa. Haastateltavat olivat samasta työyksiköstä ja tunsivat siten toisensa. Haastateltavat osallistuivat haastatteluun pyynnöstäni eivätkä he valikoituneet haastateltaviksi esimerkiksi erityisestä kiinnostuksesta ilmiöön. Haastattelussani pitäydyttiin melko perustasolla, koska ilmastokriisin ja sosiaalityön suhde ei ollut haastateltaville ennestään tuttu. Ajattelen omaa lopputyötäni oppimisprosessina ja perehtymisenä myös itselleni ennalta melko vieraaseen aiheeseen. Ilmastokriisistä toki tiesin ja olen pitkään yrittänyt vaikuttaa aiheeseen valinnoillani etenkin henkilökohtaisessa elämässäni. Kuitenkin sosiaalityön niin ilmeinen ja vahva kytkeytyminen ekokriisiin on asia, jota en itsekään ollut tullut juuri ajatelleeksi. Haastattelussani en esimerkiksi haasta työntekijöitä pohtimaan rakenteellisen sosiaalityön mahdollisuuksia tai organisatorisia esteitä. Ajattelen tämän johtuvan myös siitä, että en ole haastatteluhetkellä ollut tietoinen tai osannut yhdistellä aiheesta käytävää keskustelua tai tutkimusta samalla tavalla kuin nyt kokisin osaavani. Kuitenkin ajattelen, että käsissäni on ollut mielenkiintoinen haastatteluaineisto, joka myös kiinnostavalla tavalla kytkee aiheeseen usein yhteiskunnassamme marginaaliin jäävän ihmisryhmän, pakolaistaustaiset sosiaalityön asiakkaat.

Ryhmähaastattelun etuna voidaan pitää sitä, että siinä kysymykset saattavat herättää laaja-alaisempaa pohdintaa kuin yksilöhaastattelussa. Toisten vastaukset voivat virittää haastateltavissa uusia ajatuksia tai ideoita ja innostaa puhumaan enemmän kuin yksilöhaastattelussa. Ryhmähaastattelua voi käyttää myös kollektiivisen muistelun välineenä. (Eskola & Suoranta 1998, 94-98.) Toisaalta etenkin silloin kun haastateltavat tuntevat toisensa, saattaa ryhmähaastattelutilanteessa ilmetä itsesensuuria. Näin varsinkin, jos kyseessä on ristiriitoja herättävä aihe. Voi myös käydä niin, että rohkeammin ajatuksiaan esiin tuovat haastateltavat ottavat enemmän tilaa ja aremmin näkemyksiään esittävät eivät sano kaikkea haluamaansa. Verkossa toteutettu haastattelu on vuorovaikutustilanteena erilainen kuin kasvotusten toteutettu haastattelu. Ilmeet, eleet ja puhujan viestiä vahvistavat hymähdykset saattavat puuttua. Tämä voi vaikuttaa vastauksiin ja puheenvuoroihin. Näistä vaikutuksista ja rajoitteista huolimatta koen saaneeni rikkaan ja innostuneen haastatteluaineiston.

Muotoilin haastattelua varten noin 40 kysymystä käsittävän kysymyslistan. Haastattelun aluksi johdattelin haastateltavia aiheeseen kertomalla yleisluontoisesti ilmastokriisin vaikutuksista tällä

hetkellä, sen vaikutusten alueellisista eroista (vrt. globaali etelä/itä vs. globaali länsi/pohjoinen) sekä näiden kytkeytymisestä sosiaalityöhön ja sosiaalityön asiakkaisiin. Kysyin haastateltavilta ilmastokriisiä käsitteleviä kysymyksiä suhteessa heidän henkilökohtaisiin näkemyksiinsä ja arvostuksiin, heidän näkemyksiään sosiaalityön mahdollisuuksista ja sosiaalityön suhteesta ilmastokriisiin sekä sosiaalityön ja ilmastokriisin laajempaa, yhteiskunnallista/globaalia kontekstia. Mukailin tässä Boetton (2017) jaottelua ontologisen, epistemologisen ja metodologisen tasoon ja käytin lisäksi apuna Kati Närheltä saamaani kysymyslistaa, jota oli hyödynnetty vastaavan kaltaisessa haastattelutilanteessa koskien sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä ekososiaalisesta työstä. En ehtinyt enkä tavoitellutkaan kaikkien kysymysten läpikäymistä. Jälkikäteen ajatellen minun olisi ollut hyvä pysähtyä enemmän esimerkiksi rakenteellisten kysymysten äärelle sekä kysyä sosiaalityöntekijöiden näkemystä organisaation ekososiaalista sosiaalityötä mahdollistavista ja toisaalta sitä estävistä käytännöistä ja mahdollisuuksista. Haastatteluni kesti kaiken kaikkiaan johdatukseni mukaan lukien noin 1,5 tuntia. Litteroin haastattelun siten, että kirjoitin haastateltavien vastaukset ylös, mutta en merkinnyt esimerkiksi sanojen painotuksia, täytesanoja tai muuta äännähtelyä. Haastattelusta kertyi materiaalia kahdeksan sivua fonttikoon ollessa 12 ja rivivälin 1,5.

Analyysimenetelmänä käytin teemoittelua. Etsin haastatteluaineistosta usein toistuvia teemoja esimerkiksi sanojen kautta (esim. *pelottaa, ahdistaa, jännittää* —> tunne), joita sitten kokosin yksinkertaista värikoodausmenetelmää apunani käyttäen (esim. Suoranta ja Kvalinet). Tarkoitukseni on jäsentää tekstiä teemojen avulla sekä raportoida aineistolähtöisesti ilmastokriisiin kytkeytyvistä aihealueista. Kategoriat eivät ole selvärajaisia, vaan kytkeytyvät ja vaikuttavat toinen toisiinsa. Aineistosta nousseita teemoja ovat tunteet, tieto, länsimainen kulutuskulttuuri sekä teot ja toimijuus.

Haastatteluaineistossani puhutaan paljon asiakkaista ja on tärkeä muistaa, että kaikki asiakkaita koskeva tieto on toisen käden tietoa eli sosiaalityöntekijöiden käsityksiä ja sosiaalityöntekijöiden tulkitsemasta tiedosta muodostuneita narratiiveja asiakkaista. Olisi tärkeää, että he, kenestä puhutaan, saavat itse puhua. Tässä lopputyössä puhe- ja määrittelyvalta on vain sosiaalityöntekijöillä, sillä he ovat lopputyöni informantteja. Ajattelen, että aihetta olisi syytä tutkia myös suoraan asiakasnäkökulmasta. Tässä asiakkaiden näkökulma on sosiaalityöntekijöiden tietoa ja käsityksiä, heidän asiakkaiden toiminnalle asettamia merkityksiä ja tulkintaa esimerkiksi kuluttamisen motiiveista.

5. Tulokset

Seuraavaksi esittelen viidessä alaluvussa tulokset temaattisesti jaoteltuna. Näitä teemoja ovat tunteet ja kuormitus, tieto, länsimainen kulutuskulttuuri, ajallisuus sekä teot ja toimijuus.

5.1. Tunteet ja kuormitus

Yksi aineistosta noussut teema oli tunteet. Haastattelemiini sosiaalityöntekijät puhuivat muun muassa huolesta, ahdistuksesta ja toivottomuudesta. Erityisesti tunteet korostuivat keskusteltaessa omasta henkilökohtaisesta suhteesta ilmastonmuutoskysymykseen tai mahdollisuuksista vaikuttaa siihen. Tunteet liittyivät voimakkaasti muihin teemoihin, kuten valtaan tai toimijuuteen. Ilmastokriisin hallinnassa valta ei ole omissa käsissä ja se tuottaa monenlaisia epämukavia tunteita. Haastattelussa sosiaalityöntekijät viittaavat Yhdysvaltain entisen presidentin ja Kiinan kaltaisen maan valtaan ilmastonmuutoskysymysten hallitsijana. Tätä vallan puutteen synnyttämää ahdistusta ja epämukavuutta on mahdollista säädellä ja kontrolloida esimerkiksi olemalla seuraamatta aiheesta käytävää keskustelua, mikä nousi esiin sosiaalityöntekijöiden puheessa.

Ilmastokriisiä käsittelevässä tutkimuksessa puhutaan myös maailmanlopun arkipäiväistymisestä: ihmiset turtuvat ilmastokriisiä käsittelevään, maailmanloppua enteilevään uutisointiin eikä todellisesta hätätilasta tai uhkasta varoittavat otsikot tai uutisisällöt saa enää reagoimaan. Maailmanlopun arkipäiväistymisellä voi olla turruttamisen ohella lamaannuttavia seurauksia ja ilmastonmuutos onkin kaiken muun ohella toiveikkuuden kriisi (Ranta-Tyrkkö 2017, 132.) Juuri tällaisesta kielii esimerkiksi haastattelussani useamman kerran esiintynyt näkemys vallan ja vaikuttamismahdollisuuksien puutteesta suhteessa isoihin saastuttajavaltioihin. Lisäksi ihminen pystyy kantamaan vain rajallisen määrän huolta, jolloin välittömät ja itseä lähellä olevat asiat korostuvat. Myös sosiaalityöntekijöiden haastattelussa nousee tarve ja halu välttää ilmastokriisiä käsittelevää uutisointia, joka liittyy tulkintani mukaan hallinnan tunteen säilyttämiseen sekä ylipäättään ihmisen psyykkisten resurssien rajallisuuteen.

H3: *”must tuntuu, et mää oon kans sellainen et haluisin vaan tähän omaan kuplaan sulkeutua ja sulkea silmät pahalta ympäröivältä maailmalta. Et ainakin välillä tuntuu siltä et haluis vaan jotenkin elää tätä omaa elämää. Mikä on tavallaan kauheen etuoikeutettua elämää mitä me eletään. Mut ehkä ihminen on sellanen että ei jaksu kohdata niitä kaikkia asioita. Et ehkä se on hyvä omalle jaksamiselle et ummistaa silmiä välillä.”*

Sosiaalityöntekijät ovat tutkitusti tekemisissä kuormittavien asioiden ja elämäntilanteiden kanssa. Työterveyslaitoksen selvityksessä (Salo ym. 2016, 26) todetaan, että sosiaalityöntekijöillä ammattiryhmänä on keskimääräistä enemmän työstä johtuvia työpoissaoloja ja työkyvyttömyyttä. Sosiaalityössä on myös riski sekundaaritraumatisoitumiselle. Selvitys osoittaa sosiaalityöntekijöiden olevan ammattiryhmänä erityisen alttiita sellaiselle psyykkiselle kuormitukselle, joka vaikuttaa työkykyyn (mt.). Haastattelemani sosiaalityöntekijät kohtaavat työssään monin tavoin traumatisoituneita ja epäinhimillisesti kohdeltuja ihmisiä, jotka ovat joutuneet pakon edessä jättämään kotinsa tai syntyneet ja kasvaneet pakolaisleireillä. Vaikka kohtaamiset koostuvat usein hyvin arkisista asioista, esimerkiksi raha-asioiden selvittämisestä, on asiakkaiden tausta ja myös nykyhetkeen ulottuvat ilmiöt, kuten asiakkaiden kohtaama rasismi tai syrjintä, läsnä tapaamisissa vähintään implisiittisesti. Sosiaalityöntekijöiden voi olla vaikea edes tunnistaa työn aiheuttaman tunnekuorman kokonaispainoa, jos tunteiden reflektointiin ja läpikäymiseen ei ole mahdollista varata aikaa. Ilmastokriisi on aiheena niin laaja ja epämiellyttävä, että työssä kohtaamiensa epäoikeudenmukaisuuden narratiivien jälkeen ei työntekijällä välttämättä riitä psyykkisiä resursseja tai halua ilmastoaiheen kohtaamiseen kuin arjen pienien valintojen tasolla.

H5: ”Mä voin jatkaa täältä. Et ku tekee työtä pakolaisten kanssa et ilmastonmuutosta miettiessä tulee mieleen tää skenaario et ois ilmastopakolaisia, et se mikä siihen liittyy, et ihmiset joutuis lähteen omilta ihan hyviltä kotiseuduiltaan vaan sen takia et ilmasto muuttuu, et täähän on se tulevaisuuden skenaario. Et on se niin iso asia et sitä ei välttämättä just vapaa-ajalla ala lukemaan jotain Sarasvatin hiekkaa. Mut ainakin itellä on se selviytymismekanismi et tekee ne pienet asiat niinku kierrätykset, et poimii rannoilta muoviroskat tai katkasee niistä maskeista ne nauhat tai vaatteissa miettii. Et se on sellanen itseään suojeleva sellanen, et tekee ees jotakin.

Omien tunteiden lisäksi yksi haastatelluista tuo esiin suomalaisnuorten kokeman ilmastoahdistuksen. Hän pohtii, miten sosiaalityö voisi siihen vastata, mutta jättää kysymyksen avoimeksi eikä pohdinnassaan viittaa siihen, mitä ilmastokriisille voisi tehdä vaan mitä sitä seuraavalle ahdistukselle voisi tehdä. Myöhemmin hän toteaa, että omien maahanmuuttajataustaisten asiakasnuorten kanssa ilmastoahdistus ei ole tullut puheeksi. Ahdistuspuhe on ilmastokriisin yhteydessä yleistä ja liitetään usein nuoriin. Väitän, että ilmastoahdistuksesta esimerkiksi medioissa puhuttaessa sävy on toisinaan paternalistinen, vähättelevä tai ylhäältä alaspäin katsova. Kiinnostavaa kuitenkin on, että puhuessaan asiakkaistaan, haastatellut sosiaalityöntekijät eivät eksplisiittisesti liitä heihin ilmastokriisiin kytkeytyvää ahdistuneisuutta tai muitakaan oletettuja tunteita. Tämä johtunee ensisijaisesti siitä, että

sosiaalityöntekijät eivät ole käsitelleet asiaa asiakkaidensa kanssa, joten heillä ei ole asiasta tietoa. Haastattelussa nousee kuitenkin esiin sosiaalityöntekijän näkemys, että ilmastokriisin vaikutuksista puhuminen olisi vastoin sosiaalityön luonnetta.

H5: *”iso ristiriita sen suhteen, et meidän tehtävä ois voimauttaa meidän asiakkaita ja aika iso ristiriita sen suhteen, että puhuttais, et yks syy miksi heidän piti lähteä pakolaisiksi saatto liittyä tällaseen kestävämmään luonnonvarojen käyttöön monikansallisten yhtiöiden toimesta. Et sen esiin tuominen tuntuis oudolta. Ellei sitten ois kyseessä korkeakoulutettu ihminen, jota innostais se ja joka aikanaan tulis tuomaan tähän asiaan parannusta. - -”*

Tulkitsen, että ajatukseen liittyy asiakkaiden suojeleminen aiheen aiheuttamalta kuormitukselta ja tunteilta - ja toisaalta asiakkaan oletettu kompetenssi tai sen puute käsitellä ja hyödyntää tietoa. Kuitenkin liiallinen sensitiivisyys, aiheen välttely tai asiakkaan puolesta aiheiden rajaaminen hänen oletetun kestävänsä mukaan voi olla haitallista esimerkiksi tunteidenkäsittelyn kannalta ja jopa rajoittaa asiakkaan toimijuutta, jos hänelle ei tarjota mahdollisuutta jäsentää ja käsitellä kokemaansa tai muodostaa omia arvostuksiaan.

5.2. Tieto

Tieto-kategoriaan kuuluu sekä työntekijöiden henkilökohtainen tieto, asiakastyössä hyödynnettävä tieto, että asiakkaiden tieto. Esimerkiksi Shaw (2011) havaitsi tutkiessaan yhdysvaltalaisia sosiaalityöntekijöitä, että sosiaalityöntekijät eivät olleet sen enemmän tai vähemmän ympäristötietoisempia kuin väestö Yhdysvalloissa keskimäärin. Aineistostani käy ilmi, että sosiaalityöntekijöillä on tietoa ilmastokriisistä ja sen vaikutuksista ihmiskunnan ja maapallon tulevaisuuteen. He pohtivat esimerkiksi lentomatkestämisen vaikutuksia, saastuttamista ja roskaamista. Myös materian ihailu herättää haastatelluissa kriittisiä puheenvuoroja. Tieto on kuitenkin ensisijaisesti suhteessa henkilökohtaiseen elämään. Haastatellut eivät ole liittäneet ilmastokysymyksiä sosiaalityöhön. Yksikään haastatelluista ei ole keskustellut aiheesta suoraan asiakkaiden kanssa eikä ekososiaalinen sosiaalityön ote ole työssä läsnä.

Haastattelussa ei ilmennyt, että ekososiaalinen sosiaalityön lähestymistapa olisi tuttua sosiaalityöntekijöille sosiaalityön opinnoista tai tutkimuskirjallisuudesta. Sosiaalityöntekijät eivät ilmaisseet, että he olisivat käsitelleet aihetta muissakaan sosiaalityön yhteyksissä. Kuten edellisessä kappaleessa ilmenee, henkilökohtaisessa elämässään sosiaalityöntekijät säännöstelivät ilmastokriisiä koskevan informaation vastaanottamista esimerkiksi oman psyykkisen kantokykynsä mukaan. On

kiinnostava pohtia, miten asiakastyöhön on mahdollista sisällyttää ekososiaalisen sosiaalityön elementtejä, jos suhtautuminen aiheeseen on defensiivinen. Tämän kysymyksen ratkaiseminen vaatii asian esille tuomista ja avointa keskustelua laajassa kontekstissa. Tieto ilmastokriisistä ja sen aikaansaamat tunteet kytkeytyvät ja vaikuttavat toinen toisiinsa. Sosiaalityössä vaaditaan hyvää reflektiokykyä sekä yksilö- että yhteisötasolla, ja myös ilmastokriisikysymys kaippaa väistämättä reflektointia. Ilmastokriisi on ylipäättään osattava kytkeä sosiaalityön kysymykseksi, jotta sen käsittely työn käytännöissä on mahdollista.

Työntekijöiden yksityiselämässään kohtaaman tiedon ja ammatillisen tiedon lisäksi haastattelussa pohdittiin asiakkaiden tietoa ilmastokriisistä ja sen vaikutuksista. Haastateltavat sosiaalityöntekijät työskentelevät yhteiskunnassamme usein marginaaliin jäävän ihmisryhmän, pakolaistaustaisten ihmisten kanssa. Asiakkaiden suomen kielen taitotaso vaihtelee, mutta suuri osa asiakkaista ei pysty asioimaan ilman oman kielen tulkkia. Osa asiakkaista on luku- ja kirjoitustaidottomia. Siksi asiakastyön konteksti on erityinen suhteessa sosiaalityön keskivertoasiakkaaseen ja siksi myös sosiaalityöntekijällä on erityinen rooli esimerkiksi suomalaista yhteiskuntaa koskevan tiedon välittäjänä. Haastattelemani sosiaalityöntekijät eivät osanneet sanoa, miten tietoisia heidän asiakkaansa ovat ilmastokriisin vaikutuksista, sillä he eivät olleet keskustelleet aiheesta asiakkaidensa kanssa.

H1: ehkä se ensin vaatii sen työntekijän asian tiedostamisen. Et kuten (nimi) puhuit niistä maanviljelysmahdollisuuksista. Et onhan niistä tavallaan keskusteltu, mut ei, tai mä en oo ainakaan keskustellu siitä ilmastonmuutoksen viitekehystä tai osannu tuoda sitä tematiikkaa. Mut ehkä sitten, no osalla vois olla resursseja, osalla ei. Et onhan meidän asiakkailla valtavia omia haasteita ja ongelmia, oli siellä ilmastonmuutos takana tai ei.

Sosiaalityön suomalainen konteksti on usein kunnallinen organisaatio ja sosiaalityö on vahvasti kytköksissä palvelujärjestelmään. Työhön usein liitettäviä määreitä ovat esimerkiksi kiire ja resurssiniukkuus sekä työntekijöiden määrässä että tarjottavissa palveluissa. Työtä ohjaavat monet lait sosiaalityön alasta ja asiakaskunnasta riippuen. Nämä muodostavat tarkat raamit ja rakenteet sosiaalityön arkisille kohtaamisille. Sosiaalityön katoaminen sosiaalityöstä on yksi ammattilaisten keskuudessa usein toistettu näkemys. Tällä tarkoitetaan sitä, että erilaisten kirjaamisvelvoitteiden, päätöksenteon, palvelutarpeenarviointien ynnä muun lakisäätöisen jälkeen aikaa on niin vähän, että asiakkaiden tilanteisiin riittävän moniulotteisesti perehtyminen on liki mahdotonta, saati että työhön

voisi liittää lisää elementtejä. Tällaisessa, jopa pakkotahtisessa ja suorittavassa työssä asiakkailta saatava palvelustruktuurin ulkopuolinen tieto voi myös jäädä vähäiseksi.

Asiakkailta saatavasta tiedosta käytetään toisen tiedon käsitettä, jonka Hänninen ym. (2005) määrittelevät virallista tietoa haastavaksi ja täydentäväksi, yksityiskohtaiseksi, kokemukselliseksi, paikantuneeksi ja paljastavaksi. Voisi ajatella, että myös kunnallisessa sosiaalityössä toisen tiedon kerääminen ja sille tilan antaminen voisivat edistää eräänlaista liittolaisuutta, jossa työntekijä-asiakas-suhde tasavertaisuiksi ja tieto monipuolisuiksi. Pohjola (2014, 289) toteaa, että tieto on pääomaa, jonka avulla sosiaalityöntekijät toimivat työssään. Myös asiakkaiden tieto kartuttaa tätä pääomaa. Kuitenkin tämänkaltaisen tiedon keruu ja sen hyödyntäminen edellyttävät, että ilmastokriisikysymyksellä on legitiimi asema yhtenä sosiaalityön keskeisimpänä kysymyksenä. Ajattelen, että tämä legitimoitiprosessi on mahdollista paradigmanmuutoksen myötä.

Toisaalta kuten haastattelemillani sosiaalityöntekijöillä, myös sosiaalityön asiakkailta ilmastokriisi voi olla voimakkaasti yksityisen alueelle jäävä aihealue. Tällöin sitä ei käsitellä esimerkiksi viranomaiskontekstissa. Ilmastokriisiin liittyvä piirre on myös se, että se on sirpalemaista, hankalasti yhdistyvää ja ajallisesti ja paikallisesti poukkoilevaa. Rob Nixon (2011) puhuu hiljaisesta väkivallasta, joka on hiipivää ja salakavalaa, osin huomaamatonta sairastuttaen ja köyhdyttäen ihmisiä pitkällä aikavälillä. Syy-seuraussuhteet eivät kuvastu selkeästi jäsentyneenä tietona, eikä usein hitaasti etenevät tapahtumakulut tule kokonaisuudessaan näkyviin. Etenkin pakolaisten kanssa tehtävän työn kontekstissa kieli, kulttuuriset käytännöt ja erilaiset merkitysrakenteet voivat vaikeuttaa asiakkaan ja työntekijän yhteisen tiedon rakentamista. Asiakkaat seuraavat muunkielisiä tiedotusvälineitä, muistuttaa yksi haastatelluista. Näissä tiedonvälitys voi tapahtua alueilla, joissa ilmastokriisin vaikutukset ovat vielä voimakkaammin näkyvissä. Tiedon saavutettavuuden näkökulmasta tärkeä kysymys on, miten vapaata tiedonvälitys on näissä viestimissä.

H4: ”...ja sitte omat asiakkaat on tosi valveutuneita siinä oman kulttuurin, omankielisissä uutisissa, mut kuinka paljon näitä asioita käsitellään vaikka jossain vaikka arabiankielisissä tai farsinkielisissä uutisissa, et onko nää ympäristöön liittyvät kysymykset samalla tavalla pinnalla siellä mitä ne on suomenkielisissä uutisissa. Että seki ois ihan kiinnostava kuulla.”

Tiedon kerääminen, hyödyntäminen ja välittäminen ovat keskeisessä roolissa sosiaalityössä. Myös sosiaalityön asiakkailta suoraan saatava tieto on olennaisessa osassa tätä määrällisen tiedonkeruun ja sosiaalityöntekijöiden havaintoihin pohjautuvan tiedon ohella. Suotuisat työntekeksen olosuhteet ja

riittävät resurssit mahdollistaisivat myös tietynlaisen osien vaihdon, jossa asiakas-työntekijä -asetelma vaihtuu toisinpäin, ja asiakas välittää sosiaalityöntekijöille (toista) tietoa ja kerryttää näiden tietopääomaa.

Sosiaalityötä on ammattialana kritisoitu hiljaisuudesta, näkymättömyydestä ja tiedolla vaikuttamisen vähyydestä. Sosiaalityöntekijät eivät välttämättä näy yhteiskunnallisilla vaikuttamisen areenoilla asiantuntijapositioneissa. Yksi oleellinen osa rakenteellista sosiaalityötä olisi hyödyntää asiakastyöstä kertyvää tietoa yhteiskunnallisessa keskustelussa. Ajattelen, että sosiaalityössä muiden muassa aika ja tehtäväraakenteet eivät välttämättä mahdollista reflektiivistä ja tiedon rakenteelliseen hyödyntämiseen kannustavaa työtettä. Tietoa hyödynnetään vahvimmin (yksilö)asiakastyöhön, ei rakenteiden purkamiseen tai muuttamiseen. Myös aineistossani suomitaan sosiaalityötä siitä, että se ei pyri osallistumaan julkiseen keskusteluun edes ammattialaa voimakkaasti koskettavissa aiheissa.

H1: ”tulee ajatus, että vähän kritiikkinä koko ammattikuntaa kohtaan, et sosiaalityöntekijät on tosi vähän esillä yhtään mistään. et jotenki huomaan et tää lasu-keskustelu, et aina piiloudutaan sen salassapidon taakse, et ei voida yleisellä tasolla kommentoida. Et varmasti voitais tästä ilmastonmuutosasiasta olla enemmän esillä ja näkyvissä.”

5.3. Länsimainen kulutuskulttuuri

Vaikka ympäristökriisi on mekanismeiltaan hyvin monimutkainen ja -muotoinen, kuuluu sen ytimeen kulutukseen ja kasvuun perustuvat länsimaiset yhteiskunnat, joissa materiaa ihannoidaan ja pidetään yhtenä hyvinvoinnin keskeisenä mittarina (esim. Hirvilampi 2015). (Yli)kulutus on sosiokulttuurinen normi ja usein yksilön identiteetin keskeinen rakennusaine. Sen vaikutukset on ulkoistettu rikkaista länsimaista köyhimpiin maihin, jossa ihmiset elävät teollisuuden ja tavaratuotannon vuoksi saastuneilla alueilla tai jossa ilmaston lämpeneminen kuivattaa ja köyhdyttää maan ensimmäisenä (esim. Dominelli 2012). Ilmastokriisikeskustelussa on merkittävää tunnistaa kulttuurinen ymmärrys hyvästä ja tavoiteltavasta. On tärkeä pohtia myös sitä, miten vaikea tietystä kulttuurisesta keskuksesta käsin on hahmottaa kulttuurisia käytäntöjään ja ymmärrystään. Nämä arvot ja normit omaksutaan jo sosialisatioprosessissa, jolloin käytänteiden uusintaminen (esimerkiksi kuluttajakansalaisuuden omaksuminen) on liki huomaamatonta. Länsimaista kulutuskulttuuria tunnistettaessa ja sitä haastamaan pyrittäessä on siis olennaista yrittää havaita myös ns. sokeat pisteet.

Sosiaalityöntekijät pohtivat haastattelussa länsimaista kulutus- ja materiaihannointia ja sen yhteyttä ekokriisiin. Henkilökohtaisessa elämässään he tunnistivat useita kuluttamisen tapoja, jotka

vaikuttavat ilmastonmuutokseen. Toisaalta he pyrkivät itse eroon tai vähentämään näitä (esim. lentomatkailu) tai valitsemaan eettisesti ja ekologisesti tuotettuja tuotteita. Asiakkaita he ovat ohjanneet ostamaan tavaroita käytettynä, mutta motiivina on ollut taloudellisuus. Sosiaalityöntekijät puhuvat asiakkaidensa keskuudessa melko vahvasti vallalla olevasta ”statussymbolismista”, jonka he arvelevat johtuvan muun muassa länsimaisen kulutuskulttuurin ihannoimisesta.

H1: ”- - Et eihän sitä voi kieltää, että se tavara ja materia ei olis osalle ihmisistä, niinku suomalaisillekin se statussymbolinen arvo, mut eihän se kaikille oo. Et just se , et miksi se meidän asiakaskunnassa on niin vahvana. Et siihen pureutua et miksi. Et onks se sit jotenkin oletusarvona ja siinä miten he näkee niinku sen länsimaisen kulttuuriin.”

Edellisessä otteessa sosiaalityöntekijä pohtii, miksi osalle asiakaskunnasta nimenomaan uutena ostetut tavarat ovat niin merkittävässä roolissa. Ajattelen, että aihe vaatisi vielä syvempää perehtymistä, jotta siitä voi sanoa tyhjentävästi mitään. Kuitenkin tällainen pohdinta voi kuvastaa toisaalta juuri näitä kulttuurisia sokeita pisteitä, joissa kulutusyhteiskunnissa syntyneiden ja koko elämänsä asuneiden yltäkylläisyys näyttäytyy niin luonnollisena, että sitä ei tunnisteta, mutta kulttuurisesti toisen tavat, tottumukset ja halut joutuvat tarkemman katseen kohteeksi (vrt. esim. Elfving Ström 2021). Maahan muuttaneiden, usein pakkomuuttajien kulutustottumukset eivät ole ensisijainen asia, johon ekososiaalisesti orientoituneessa sosiaalityössä tulisi keskittyä. Tällaisessa katseessa vaarana on, että todelliset rakenteelliset kysymykset ja ongelmat hämärtyvät taustalle, ja sosio-ekonomisesti heikommassa ja jopa marginalisoidussa asemassa olevan yksilön valinnat saavat tarpeettoman ison arvon. Haastattelemani sosiaalityöntekijät näkevät tavaroiden kiinnostukseen länsimaisen kulttuurin ihannoimisen ohella muitakin syitä. Tavaralla voi olla myös sellaisia merkityksiä, joita vakaassa yhteiskunnassa eläneen positiosta voi olla vaikea tunnistaa. Se voi olla väline tunteidenkäsittelyyn ja tavaroiden haaliminen voi edustaa jonkinlaista selviytymiskeinoa.

H2: ”Varmaan mitä on ja mitä on kuullu, et millasta se on, et kun on tosi pitkään eläny kurjissa oloissa, niin ne odotukset on tosi korkeella tänne päästessä niin sitte haluais korvata itselleen ja lapsilleen jollain tavalla silleen tavaralla sen kaiken kärsimyksen. Et korvaukseksi ostaa sen uusimman iphonen, et näin on vanhemmat sanoneetkin.”

Sosiaalityöntekijät pohtivat haastattelussa sitä, miten tavaran ihailun kulttuuria olisi mahdollista purkaa. Alla olevassa otteessa sosiaalityöntekijä pohtii kampanjamateriaalin käyttöä ja sitä, miten säännöllisillä interventioilla ja ikään kuin toisenlaisten arvostusten juurruttamisella olisi mahdollista

murtaa kulutuskulttuurin ylivaltaa. Tämä kytkeytyy mm. Hirvilammin (2015) esiin tuomaan näkemykseen hyvinvoinnin uudelleen määrittelyn välttämättömyydestä ja aiemmin esitettyyn paradigman muutosvaateeseen, mutta nimenomaan siten, että sosiaalityön asiakkaiden sijaan interventioiden ja kampanjamateriaalin kohteena tulisi olla laaja-alaisesti koko yhteiskuntamme.

H5: ”Mä mietin, et se on niin semmonen asenne ja sellanen sisäistetty ihannekokonaisuus asiakkaiden päässä, et siihen ei yksittäisillä tai pelkästään yksittäisillä sosiaalityöntekijän lyhyillä keskusteluilla pysty kauheesti pureutumaan. Et pitempiäaikaisella tukihlötyöllä jos siellä kauheesti joku puhuu, et on tyylikkääitä käytettyjä vaatteita, et täällä on tällainen vintage-instatili, et katoppa tätä. Ja sit se pyörälläajamispuoli, et ei ihannoiskaan sitä autoa. Et se, et mihin me suomalaiset ollaan kasvettu, et ihan jo jostain kaukasesta protestanttisesta etiikasta. Et eihän köyhyys ole rikos tai halveksuttava asia vaan se että jos ei ole siisti. Että köyhyyttä on ihannoitu meidän perinteessä. Ja se saattaa sitten puuttua jos on oikeesti köyhyyttä ja kaikkia suurempia pulmia, et sitä ei jaksu ihannoida. Mut jotenkin siihen vaatis, et mun haave ois että meillä ois enemmän kaikkea kampanjamateriaalia käytössä, sellasta mitä pystyis tähän kotoutumiseen vaikuttamaan sillä tavalla, et tällasta suomalaista hyvää kulttuuria, joka liittyy siihen et ei tartte pröystäillä kalleimmalla. Et pystyisivät ajan myötä sisäistämään. ja se vois olla joku ideoimisen paikka ja kampanja”

Ajatus suomalaisen köyhyysihanteesta on ristiriitainen tässä ajassa, jolloin suomalaisten hiilijalanjälki on väkilukuun suhteutettuna maailman seitsemänneksi suurin (Hirvilammi 2015.) Kulutuspohtintaan liittyy lisäksi tiettyjä eettisiä kysymyksiä siitä, miten länsimaissa yleensä on kulutettu valmiiksi luonnonvarat ja viety tietyltä köyhältä osalta maailman ihmisiä mahdollisuus osallistua kuluttamiseen. Kuten sosiaalityöntekijät haastattelussa pohtivat, eikö ole myös inhimillistä, että niin sanottuja menetettyjä mahdollisuuksia yritetään ottaa takaisin. Mihin ja keneen katse pitäisi suunnata puhuttaessa ilmastokriisistä? Yhteiskunnan ja jopa maailman vähäosaisimpien ja marginalisoituneimpien ihmisten halut tai kulutustottumukset eivät ole ongelmallisin asia tässä kompleksissa ja monikerroksellisessa kysymyksessä.

On kuitenkin hyvä tuoda esiin, kyseenalaistaa ja purkaa erilaisia haluamisen ja kuluttamisen malleja ja arvostuksia - länsimaista hedonistista, individualistista kulutusta ja omistamista ihannoivaa kulttuuria. Tämä vaatii toimijoilta rohkeutta, kriittisyyttä ja tarkkanäköisyyttä globaalissa mittakaavassa. Hyvinvoinnin uudelleenmäärittely ja kestävä hyvinvoinnin tavoittelu sekä itsestään selvänä pidetyn kulutuskulttuurin purkaminen ja asenteiden muuttaminen ovat pitkäkestoisia, monitahoisia prosesseja, jotka vaativat onnistuakseen monitoimijuutta. Tähän muutokseen tarvitaan

mukaan laaja-alaisesti eri toimijoita ja instituutioita kuten poliittinen päätöksenteko sekä kunta- että valtiotasolla, yhteiskunnan instituutiot varhaiskasvatuksesta ja koulusta lähtien, tietynlaiseen liikkumiseen ja asumiseen kannustava infrastruktuuri sekä ruoantuotanto (vrt. Peeters 2011, 290). Yksittäisellä sosiaalityöntekijällä, sosiaalityön organisaatioilla sekä sosiaalityöllä ammatti- ja tieteenalana voi kuitenkin olla niin halutessaan oma roolinsa siirtymässä.

5.4. Aika

Ilmastokriisi kytkee ihmiset vahvasti eri aikoihin, ilmastokriisikeskustelun yhteydessä puhutaan myös eri aikahorisonttien konfliktista (Ranta-Tyrkkö 2017). On menneisyys, johon liitetään jopa romanttisia ja idealisoituja määreitä esimerkiksi puhtaudesta, vehreydestä ja rehevyydestä. Tulevaisuus on ympäristökontekstissa riskien ja uhkien täyttämä. Nykyhetkeen taas sisältyy vastuunkysymykset ja valinnan pakko - jatkammeko tällaista elämäntapaa, jonka myötä maailman keskilämpötila nousee tulevaisuudessa jopa kolme astetta vai hyväksymmekö välttämättömät toimenpiteet lämpenemisen ja muiden vaikutusten estämiseksi, vaikka se alentaisi aineellista elintasoamme. Ajallisuus ja ajan tempo vaihtelee sen mukaan, mistä puhutaan. Sosiaalityössä ajallisuus näkyy eritahtisesti. Yhteiskunnalliset muutokset ovat usein hidastempoisia ja muutoksen alkupistettä voi olla hankala täsmällisesti ajoittaa. Esimerkiksi THL:n esiin nostamat Suomeen kohdistuvat ilmastokriisin vaikutukset voivat näyttäytyä niin hitaasti etenevinä, että niitä voi olla vaikea arkiajattelussa nimetä ilmastokriisin ilmentymiksi. Myös paradigmakeeskustelu (vrt. luku 2) on hyvin aikakeskeistä - tieteen paradigmat ovat vallalla tietyn ajan, jonka myötä ne väistyvät toisen paradigman myötä. Arjen elämä taas on lyhytsyklistä, mihin sosiaalityöntekijät haastattelussa viittaavat puhuessaan asiakkaiden ajasta. (Pohjola 2014, 290.)

Ihmiskunnan aikakäsitykseen vaikuttaa tällä hetkellä vahvasti covid19-pandemia, joka on lisännyt ihmisten ajallista epävarmuutta. Milloin on taas ”normaali”? Olemmeko menettäneet ”tavalliset ajat”? Haastatteluissa nousee esiin näkemys, että elämme eräänlaisessa odotustilassa, jossa ihmiset optimistisempien näkemysten mukaan havahtuvat esimerkiksi matkustavan elämäntyylin kestättömyyteen. Toisaalta elämme kiistattoman, alati vakavoituvan ilmastokriisin aikaa, jossa maapallon tulevaisuus vaarantuu ihmisen piittaamattomuuden tähden eikä koronapandemian ihmiskuntaa herättävään voimaan uskota. Tulevien sukupolvien ja omien lasten tulevaisuus huolestuttaa sosiaalityöntekijöitä.

H2: ”samoin se huolettaa, et mietin läheistä asiaa kuin omat lapset, et minkälainen maailma on kun he on meidän ikäisiä. Et on se hurjaa, jos se tätä vauhtia jatkuu. Et pystytkö tällä maapallolla elää silloin ku he on aikuisia.

Ilmastopakolaisuus näyttäytyy haastatelluille sosiaalityöntekijöille vielä tulevaisuuden ilmiönä - H5: ”minusta se (ilmastokriisi) ei vielä näy, mut kun meillä ois ensimmäinen sellanen pakolainen joka ei pysty omalla maatalousalueellaan elantoon tuottamaan, sellanen pakolainen, niin sittehän se vasta konkretisoituis tässä asiakastyössä” - mutta asiasta lisää keskustelu saa haastateltavat pohtimaan, onko ilmastonmuutos kuitenkin kytkeytynyt jo tässä ajassa pakkomuuttoilmiöön. Myös Roxana Turcu (2017) havaitsi pariisilaisia pakolaistaustaisten asiakkaiden kanssa työskenteleviä sosiaalityöntekijöitä haastatellessaan, että sosiaalityöntekijät eivät olleet paikantaneet pakolaisuuden syiksi vielä ilmastokriisiä, mutta asiaa enemmän pohdittuaan he löysivät kytköksiä asiakkaidensa pakkomuuton ja ilmastonmuutoksen välillä.

Pohtiessaan asiakkaidensa aikakäsitystä eräs haastatelluista sosiaalityöntekijöistä tuo esiin ajatuksen asiakkaiden erilaisesta aikakäsityksestä. Asiakkaat nähdään ”hetken lapsina”, joille esimerkiksi ilmastonmuutoskysymys ei välttämättä ole merkittävä, koska sen vaikutukset eivät ole vielä selvästi läsnä. Ajattelen kuitenkin, että ymmärryksen rakentuminen ilmastokriisistä ja siihen suhtautuminen on riippuvainen monesta asiasta ja asian kulttuurinen selittäminen on melko yksinkertaistavaa. Esimerkiksi asiakkaiden sosioekonominen tausta ja koulutusaste tai tietyt psykologiset ominaisuudet ja mahdolliset traumaattiset kokemukset muiden muassa vaikuttavat siihen, miten asioihin suhtaudutaan (vrt. Pohjola 2014, 26.)

H2: ”mun mielestä tässä on ehkä sellanen niinku kulttuurinenkin juttu, et ite huomaa kun asu (maan nimi), niin siellä oli paljon tämmöstä, tuntu et siellä ihmiset oli siellä niinku hetken lapsia. Et semmoset asiat mitkä oli tässä ja nyt, niin ohjaa paljon sitä ajattelua ja toimintaa. Ja mä huomaan semmosta niinku samaa paljon meidän asiakkaissa. Et semmoset perustelut jotka viittaa niinku tulevaisuuteen, et ihan omassa elämässä tulevaisuuteen saati sitten niinku maapallon tulevaisuuteen niin ne ei niinku kosketa. Et sen pitäisi olla sellasta, et nyt tänään tai huomenna, jos mä toimin näin niin tapahtuu näin tai jos mä en toimi näin. Et jotenki tuntu et semmonen niinku suunnitelmallisuus tai niinku tulevaisuuteen suuntaminen ei oo kovin vahvaa ainakaan omien asiakkaitten kohdalla.”

Muut haastatellut pitivätkin sosiaalityöntekijän tulkintaa ”hetken lapsista” mahdollisena, mutta yksi syy tällaiselle ”tulevaisuudettomuudelle” arveltiin olevan myös asiakkaiden tausta. Asiakkaat olivat

olleet usein odottajan asemassa, joko pakolaisleirillä tai vastaanottokeskuksessa, jolloin mahdollisuudet tulevaisuuden suunnitteluun oli viety. Tästä näkökulmasta sosiaalityöntekijöille näyttäytyi ymmärrettävänä, että usein vielä tulevaisuuteen sijoittuvaksi mielletty ilmastokriisi ei ollut ensisijaisena asiakkaiden ajattelussa.

Haastattelussa sosiaalityöntekijät tunnistivat tämänhetkisten mutta myös tulevien sukupolvien elinmahdollisuuksien vaalimisen olevan yksi sosiaalityön keskeisiä arvoja. Kuitenkaan tämä kysymys ei herättänyt kuin yksittäisiä kommentteja eikä saanut sosiaalityöntekijöitä pohtimaan enempää sitä, millä keinoin tai mitä ylipäätään tulevaisuuden sukupolvien hyvinvointi merkitsee sosiaalityössä nyt. Kysyessäni, onko sosiaalityöntekijöillä haastateltavien mielestä velvollisuus toimia tulevaisuutta ajatellen ja tulevaisuuden sukupolvet kansallisrajoista välittämättä, pohtivat haastatellut asiaa seuraavasti:

H5: ”velvollisuuskin ois, että ollaan tälleen rakenteellisesti heikompien puolestapuhujia ja sen näkökulman esiintuojia”

H3: ”ihan samaa mieltä, et me ollaan ihmisiä, niin se jo velvottaa et pidetään tästä meidän yhteisestä pallosta huolta. Ja siinä vaiheessa kun se ilmastopakolaisuus rupee enemmän näyttäytymään.”

Näkisin kuitenkin, että sosiaalityöntekijöillä työssään käytettävissä oleva aika ja jo olemassa olevat tehtävarakenteet eivät mahdollista riittävän reflektiivistä ja esimerkiksi ilmastokriisistä tuotetun tiedon hyödyntämiseen kannustavaa työtettä. Tähänkin liittyen ekososiaalinen siirtymän välttämättömyys on tunnistettava sosiaalityön organisaatioiden ylemmissä rakenteissa jo johtotasolla, jotta ajankäyttö ei jää asiakastyötä tekevien sosiaalityöntekijöiden ratkaistavaksi. Ei voi olla niin, että sosiaalityöntekijöiltä vaaditaan koko ajan enemmän ja työnkuvaan lisätään uusia elementtejä, kuten systeemisen lastensuojelun implementoinnissa on vaikuttanut käyvän, kun samanaikaisesti aikaresursseille ei ole tehty mitään (vrt. Aaltio & Isokuortti 2019). On varsin luonnollista, että uudenlaista työorientaatiota ei oteta innostuneesti vastaan, jos työntekijöiden kokemus on, että asiankäytäntöön saattaminen on yksin heidän vastuullaan ja työmäärä lisääntyy.

5.5. Teot ja toimijuus

Haastattelussa yhtenä teemana nousee esiin teot ja toimijuus, mutta aktiivisena tekemisenä tämä näyttäytyy lähinnä yksityisen alueella. Sosiaalityöntekijät kertovat omista henkilökohtaisista valinnoistaan ja teoistaan, joilla he sekä pyrkivät toimimaan ekologisesti että hallitsemaan

ilmastokriisin aiheuttamia tunteita, joita käsittelin enemmän tunne-luvussa. Sosiaalityöntekijät kierrättivät, työmatkapyöräilivät ja söivät kasvispainotteisesti. Lentomatkustamisen eettisyys pohditutti sosiaalityöntekijöitä ja ainakin kaksi haastatelluista oli valmiita vähentämään lentomatkustamista.

H2: ”Joo mä oon miettiny kans tota lentomatkustamista, et mähän rakastan matkustamista ja oon lentäny hirveesti. Mut sit huomas et mitkä ne vaikutukset on kun lennot lakkas, tai ei lakannu mut hiljenty, et on miettiny, et miten muuten sitä vois matkustaa ja sama myös et yrittää pieniä matkoja vaikka oonki laiska työmatkapyöräilijä, niin pieniä matkoja pyöräillä et ei aina sitä autoa käyttäs. Ja kierrätys tietty kans on.”

Kuitenkaan ilmastonmuutoksen vastaiset teot eivät kohdistuneet sosiaalityön sisältöihin tai asiakaskohtaamisiin. Oletan tämän johtuvan ensisijaisesti tietynlaisesta tiedon puutteesta, joka liittyy sosiaalityön koulutukseen, ammattialan omiin sisäisiin keskusteluihin ja suomalaisen sosiaalityöjärjestelmän kuntaorganisaatiokeskeisyyteen ja sen vaikutuksiin työn järjestämisessä.

Haastattelu ei suinkaan luo kuvaa vastahankaisista työntekijöistä, vaan asioihin hyvin avoimesti suhtautuvista ja monia ekososiaalisen sosiaalityön työkäytäntöjä työhönsä valmiita sisällyttämään olevista sosiaalialan ammattilaista. Esimerkiksi haaveilut kulutuksen vastaisesta kampanjasta erilaisin kampanjamateriaalein ja länsimaisen kulttuurin kulutuskeskeisyyden ihannoinnin vastaiset interventiot tai ilmastonmuutoskeskustelun sisällyttäminen asiakastyön käytäntöihin osana kotouttavaa työtä ilmentävät tätä valmiutta. Luontotapaamiset nähtiin myös mahdollisena. Tosin on tärkeää muistaa, että tämä yksin ei riitä. Samoin kuin ekososiaalista sosiaalityötä ei voi yksin ulkoistaa asiakastyötä tekevien sosiaalityöntekijöiden vastuulle, ei ilmastokriisin vastaisia tekoja voi - kuten jo aiemmin olen kirjoittanut - ulkoistaa asiakkaiden toimijuudessa tapahtuvaksi muutokseksi.

H1: ”Varmasti vois, me ollaan tosi tunkkasia toimistotätejä. Onko se niin salassapitokysymys, että ei voi sinne luontoon lähtee. Et toki pitäis ensin tietää mihin lähtee. Mut oishan siinä paljon potentiaalia.”

Oma toimijuus ilmastokriisiin vaikuttamisessa tuntuu sosiaalityöntekijöistä kuitenkin vähäiseltä, kun valta asiassa on isoilla monikansallisilla yrityksillä ja markkinoilla. Sosiaalityöntekijät kokivat tietynlaista voimattomuutta aiheen äärellä, koska vaikutusmahdollisuudet tuntuivat niin pieniltä. Ohessa sosiaalityöntekijä pohtii, mikä aikaansaa toivoa. Koronapandemia näyttäytyy keskustelussa eräänlaisena pysähdyksenä ja välitilana, ja otteessa ennakoidaan pandemian jälkeistä aikaa.

Haastateltava puhuu markkinatalouden vallasta ja tulkitseen hänen viittaavan samalla siihen, miten se ikään kuin tukahduttaa yksilöiden toimijuutta, vaikka ristiriitaisesti kapitalismi nimenomaan painottaa yksilön vapautta valita. ”

H3: ”*Osittain oon toiveikas ja osittain pessimistinen. et toki pitää pitää toivoo yllä sellasesta niinku humanista yhteiskunnasta, mut sit mä toisaalta aattelen, että ne voimat mitkä liikuttaa yhteiskuntaa liittyy aika paljon niinku rahaan ja talouteen. Et sit ku talous alkaa elpyä, niin kyllä mua pelottaa et sitten aika paljon palataan siihen entiseen ja talouden ehdoilla ja yritysten ehdoilla mennään. - - ”*

Asiakkaiden toimijuus ja teot ilmastokriisin edessä eivät nouse haastattelussa esiin. Kuitenkin kaikkien Suomessa asuvien elämä ja elämänmahdollisuudet ovat monin tavoin kietoutuneet globaaliin verkostoon esimerkiksi ruokaturvan tai vaateteollisuuden kautta. Ihanteellista olisi ottaa osaa tai avata keskusteluita, joissa avoimesti pohditaan hyvän elämän määrittäjiä. Haastattelemani sosiaalityöntekijät eivät olleet tämänkaltaisia keskusteluja käyneet, mutta suhtautuivat avoimesti ekologisten kysymysten esiin ottamisen, mihin myös hyvinvoinnin uudelleen määrittely (vrt. Hirvilampi 2015) kiinnittyi. Toisaalta työntekijät tunnistivat sen, että yksittäiset keskustelut eivät välttämättä ole riittävän vaikuttavia, kun esimerkiksi kuluttamisesta puhuttaessa on tärkeä muistaa, että tietynlaiset ihanteet, halut ja arvostukset ovat hyvin syvälle meneviä, jo socialisaatioprosessissa omaksuttuja ja toisaalta vahvasti kulttuurisia ilmiöitä. Keskustelujen ja tiedon lisäämisen kautta myös teot ja toimijuus lisääntyvät.

6. Johtopäätökset

Rakenteellisen sosiaalityön erikoistumisopintojen lopputyössäni pyrin selvittämään, millaista tietoa sosiaalityöntekijöillä on ilmastokriisistä ja millaisia ajatuksia se heissä herättää. Selvitin myös, miten sosiaalityöntekijät näkevät ilmastokriisin vaikuttavan työssään sekä mihin he paikantavat itsensä sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaansa suhteessa ilmiöön. Tutkimusaineistoni koostui keskiuudessa kaupungissa pakolaistaustaisten asiakkaiden kanssa työskentelevien kuuden sosiaalityöntekijän haastattelusta. Ajattelen, että otokseni kunnallisen sosiaalityön yhdestä yksiköstä on tuloksiltaan yleistettävissä suomalaiseseen kunnallisen sosiaalityöorganisaatioon yleensä, mutta erityisyyttä siihen tuo, että haastatellut sosiaalityöntekijät työskentelevät pelkästään pakolaistaustaisten ihmisten kanssa. On kuitenkin huomioitava, että aineistoni on verrattain pieni haastattelukertoja ollessa vain yksi. Raportoin tulokset aineistosta nousseiden viiden eri teeman kautta. Näitä teemoja olivat tunnekuormitus, tieto, aika, länsimainen kulutuskulttuuri sekä teot ja toimijuus.

Sitä, millä tavoin sosiaalityöntekijät sisällyttävät ja ylipäättään sisällytetäänkö ympäristöhuoli sosiaalityön käytäntöihin, on olemassa verraten vähän tutkimusta (Bowles ym. 2018, 505-506). Lopputyöni tuloksista kävi ilmi - kuten joissakin aiemmissa tutkimuksissa on havaittu (Shaw 2011, Turcu 2017) - että asiakastyötä tekevät sosiaalityöntekijät eivät olleet tietoisia tai olleet ajatelleet sosiaalityön ja ympäristökriisin suhdetta. Toimintaympäristö sosiaalityössä oli vahvasti ihminen ympäristössään, mutta luonnonympäristö ei sisällynyt tähän. Kun tuloksia tarkastellaan Boetton (2017) ekososiaalista siirtymää kuvaavan jaottelun mukaan, selviää että epistemologisella tasolla eli sosiaalityöntekijöiden ammatillisessa tietopohjassa tai arvoissa (thinking) ilmastokriisi ei näyttäydä käytännössä lainkaan. Ekososiaalisen siirtymän ontologisella tasolla (being), jolla tarkoitetaan esimerkiksi henkilökohtaisia uskomuksia, moraalisia arvostuksia sekä asenteita, sosiaalityöntekijät taas olivat kiinteässä suhteessa ilmastokriisiin. Aihe pohditutti ja herätti tunteita. Nämä tunteet olivat pääosin negatiivisia. Sosiaalityöntekijät kertoivat esimerkiksi huolesta ja ahdistuksesta. Nämä henkilökohtaisessa elämässä vaikuttaneet tunteet eivät kuitenkaan ainakaan eksplisiittisellä tasolla siirtyneet asiakastyöhön esimerkiksi keskustelujen muodossa. Metodologiselle (doing) tasolle kuuluvat sekä yksilön henkilökohtainen kasvu ja toiminta kestävyuden edistämiseksi että yhteiskunnalliset toimet poliittisen ja taloudellisen tilanteen muuttamiseksi tai yhteisöllisten lähestymistapojen kehittämiseksi. Tällä tasolla sosiaalityöntekijät toimivat omassa henkilökohtaisessa elämässään, mutta työkontekstissa ekososiaalinen siirtymä ja sen mukainen toiminta ei ollut näkyvissä. (Boetto 2017.)

Sosiaalityöntekijät olivat kiinnostuneita pohtimaan ilmastokriisin ja sosiaalityön suhdetta, mutta näkökulma pysyi (asiakas)yksilössä. Sosiaalityöntekijät pohtivat asiakkaiden kulutustottumuksia ja -ihanteita ja he olivat valmiita sisällyttämään asiakastyöhön kulutukseen liittyvää ohjausta. Sosiaalityöntekijät olivat avoimia ja alttiita ekologisen näkökulman huomioon ottamiseen työkäytännöissään. He eivät kuitenkaan olleet keskustelleet ilmastokriisaiheesta asiakkaidensa kanssa, joten heillä oli vähän, jos olleenkaan tietoa asiakkaiden käsityksistä ja asenteista ilmastokriisin suhteen. Heille ei täten ollut kertynyt myöskään sellaista suoraa asiakastietoa tai niin kutsuttua toista tietoa, mitä olisi mahdollista hyödyntää esimerkiksi rakenteellisessa sosiaalityössä. Toisaalta ilmastokriisikeskustelun merkitys pakolaistaustaisten ihmisten kanssa tehtävässä asiakastyössä ei ole se, pystyykö asiakas vaikuttamaan ilmiöön, vaan myös se, että suomalaisen yhteiskuntaan kontekstoidun ilmastotiedon on oltava kaikkien saatavilla. Etenkin alkuvaiheessa pakolaistaustaisten asiakkaiden sosiaalityöntekijöillä on tärkeä osa yhteiskunnallisen keskustelun välittäjinä. Sosiaalityöntekijät näkivät asiakkaiden ihannoivan länsimaista kulutuskulttuuria ja pohtivat sitä, miten tätä ihannointia voisi purkaa. Asiakkaiden kuluttamisen ohjaaminen ei kuitenkaan ole ensisijaista ekologisesti orientoituneessa sosiaalityössä - etenkin, koska sosiaalityön asiakkaat ovat usein niitä, joiden ekologinen jalanjälki on kansallisesti mitattuna pienempi kuin väestön keskimäärin (Hirvilampi 2015; 20,74). Katsetta olisikin tärkeä suunnata laajemmin työn ja organisaation rakenteisiin, ja kuten esimerkiksi Shaw (2011, 6) ehdottaa, sosiaalityön professiona pitäisi luoda kaikki sosiaalityön käytännön tasot läpäisevä ekososiaalinen toimintamalli.

Tulevaisuuden sukupolvien elinmahdollisuudet ja luonnonympäristön tila eivät yleisellä tasolla pohdituttaneet haastateltuja sosiaalityöntekijöitä, mutta ilmastokriisin vaikutus nimenomaan omien lasten tai lastenlapsien tulevaisuuteen huolesti. Tämä voi kytkeytyä niihin ilmastokriisin aiheuttamiin tunteisiin (mm. epäjumavuus, voimattomuus ja ahdistus), jolloin on mahdotonta ja toisaalta omaa psyykeä suojaavaa olla ottamatta huomioon samanaikaisesti jokainen aika- ja paikkaulottuvuus. Lisäksi kunnallisen sosiaalityön arki itsessään on hyvin aika- ja paikkasidonnaista, tässä ja nyt tapahtuvaa erilaisine lainsäädännöllisine ja asiakastietojärjestelmään liittyvine kirjaamiskäytäntöineen. Muutostyön kohteena on usein niinkin pieni yksikkö kuin yksilö tai perhe - ei yhteiskunnan epäoikeudenmukaiset rakenteet. Sosiaalityöntekijät suomivat sosiaalityötä ammattialana hiljaisuudesta julkisessa keskustelussa, mutta erityistä intoa vaikuttaa organisaation ulkopuolella yhteiskunnallisiin tai globaaleihin tilanteisiin ei ilmennyt. Sosiaalityö asemoitui haastattelun perusteella vahvasti suoraan asiakkaiden kanssa tehtäväksi työksi.

Tuloksieni pohjalta ilmastokriisi näyttäytyi sosiaalityöntekijöille sosiaalityössä tulevaisuuden uhkana, ilmastopakolaisuuden myötä todellistuvana ilmiönä. Haastateltujen sosiaalityöntekijöiden asiakkaina olivat globaalissakin mittakaavassa kaikista heikoimmassa asemassa olevat ihmiset. Tuloksista nousee ihmisoikeusrikkomusten vaikutukset asiakkaiden elämiin. Sosiaalityöntekijät eivät kuitenkaan olleet tulleet ajatelleeksi ilmastonmuutoksen vaikutuksia ihmisoikeusrikkomuksiin tai pakkomuuttoon. Ilmastokriisin aiheuttama pakkomuutto ilmiönä ei ole yksiselitteinen vaan ikään kuin maahanmuuton harmaata aluetta. Ilmastopakolaisuus ei ole selkeästi määritelty käsite eikä se ole oleskeluluvan peruste esimerkiksi Suomessa tai muissa EU-maissa. Täten ilmastopakolaisia ei virallisesti ole. Se ei kuitenkaan tarkoita, etteikö pakkomuutto olisi voimakkaan kytkeytynyt ilmastokriisiin (vrt. Dominelli 2012, Jurvelin 2019). Maailmanpankki arvioi, että vuonna 2050 jo yksistään Afrikan mantereelta lähtee liikkeelle 140-150 miljoonaa ilmastopakolaista (Jurvelin 2019). Pakkomuutto on vahvasti sosiaalityössä tällä hetkellä ja tulevaisuudessa vielä vahvemmin vaikuttava asia.

Tulosten perusteella sosiaalityöntekijät kokivat, että teot ja toimijuus, joka vaikuttaisi ilmastokriisiin estyy yksilöiden vallanpuutteen vuoksi. He nimesivät globaalit toimijat, kuten suuryritykset ja suurien kansallisvaltioiden johtajat heiksi, joilla on valta toimia. Toisaalta sosiaalityöntekijät kuitenkin pyrkivät toimimaan kestävästi ja ympäristöystävällisesti, joskin tämä toiminta jäi pääosin yksityisen alueelle. Sosiaalityöntekijät olivat kuitenkin monin tavoin valmiita toimimaan etenkin suorassa asiakastyössä ilmastokriisin huomioivalla tavalla ja ympäristömyönteisiä käytäntöjä lisäten. Tulosten perusteella merkittävämmäksi esteeksi ilmastokriisin vaikutusten huomioimisessa sosiaalityössä nousee nimenomaan tiedon puute ja se, että ilmastokriisipuheella ei ole sijaa sosiaalityön organisaatiossa. Ilmastokriisiin vaikuttamaan pyrkivät työkäytännöt tai rakenteellinen sosiaalityö asian ympärillä oli yksinkertaisesti vierasta sosiaalityöntekijöille.

7. Pohdintaa

Sosiaalihuoltolaki velvoittaa sosiaalityöntekijöitä rakenteelliseen sosiaalityöhön, mutta kuten Poikeselän (2019) gradusta ilmenee, rakenteellinen sosiaalityö ei ole laaja-alaisena käytäntönä kovin juurtunut julkisen sektorin sosiaalityöhön. Rakenteellisen sosiaalityön näkökulmasta sosiaalityön tehtävä ilmastokriisin ja sen vaikutusten torjunnassa on moninainen. Työntekijän itsensä on mahdollista toimia työssään ja myös vapaa-ajallaan mahdollisimman ympäristötietoisesti, ja tehdä valintoja ja kuluttaa siten, että niiden ilmastovaikutus on mahdollisimman vähäinen. Työssään sosiaalityöntekijä voi sekä eksplisiittisesti että implisiittisesti juurruttaa työyhteisöön käytäntöjä, joilla on merkitystä ympäristökriisin vaikutusten torjumisessa. Asiakkaita kohdattaessa työntekijä taas voi sekä sanallisesti että muulla tavoin ohjaamalla pyrkiä vaikuttamaan asiakkaan arvostuksiin ja asenteisiin. Sosiaalityössä ohjataan asiakkaita jatkuvasti omaksumaan yhteiskunnan toiminnan kannalta merkittäväksi ja yksilöiden hyvinvoinnin edistämiseksi lukuisia normeja ja arvostuksia (vrt. esim. Boetto 2017). Esimerkiksi kierrättämiseen kannustaminen ja käytetyn ostaminen voivat yhtä lailla olla tällaisia asioita. Kyse voi olla hyvin pienen kynnyksen ohjaamisesta ja ympäristökestävyyden mukaan ottamisesta sosiaalityön arkeen. Kuitenkin tällaisen vaikuttamisen vaarana piilee nähdäkseni se, mistä sosiaalityötä laaja-alaisemminkin kritisoidaan: yksilökohtainen työote, jossa sosiaalityön asiakkaiden nähdään itse tekevän valintansa eikä esimerkiksi arvojen, asenteiden tai normien ajallisuutta ja paikallisuutta tai toiminnan yhteiskunnallista pakottavuutta nähdä tärkeinä sosiaalityön ulottuvuuksina.

Ajattelen, että on oltava hyvin tarkka siinä, että ilmastokriisin torjunnan keskiöön ei nosteta yksilöä, esimerkiksi yksittäisiä asiakkaita. Sosiaalityössä on ensisijaisesti pyrittävä haastamaan ilmastokriisiä ylläpitäviä yhteiskunnallisia ja poliittisia rakenteita. Tämän on tapahduttava sosiaalityön organisaatioiden joka tasolla. Bob Mullaly (2007) kuvaa näitä rakenteita eräänlaisella siltametaforalla: näkymättömissä on vallitsevat dominoivat uskomusjärjestelmät, ideologiat ja arvot, joiden varaan kaikki muut rakenneosat ja toiminnot nojautuvat. Ilmastokriisikeskustelussa nimenomaan paradigman muutos ja hyvinvoinnin uudelleen määrittämisen tarve sekä kapitalistisen, kasvuun perustuvan yhteiskuntajärjestelmän kyseenalaistaminen tapahtuvat näissä näkymättömissä siltarakenteissa. Sillan pilareina ovat edellisistä nousevat ja niitä tukevat sosiaaliset instituutiot, kuten esimerkiksi kasvatus- ja koulutusjärjestelmä tai sosiaalityön organisaatiot. Toisaalta myös esimerkiksi patriarkaatti, rasismi ja seksismi ovat institutionalisoituneita käytäntöjä, joiden tunnistamiseen ja purkamiseen myös rakenteellisen ja ekososiaalisesti orientoituneen sosiaalityön olisi tärkeä kiinnittää huomiota. Sillan kansirakennelman muodostaa sosiaaliset suhteet, jotka ovat

näiden instituutioiden säätelemiä. Sosiaalisen muutoksen olisi tapahduttava kaikilla näillä tasoilla. (Pohjola 2014, 26; Mullaly 2007.)

Sosiaalityö ja sosiaalityöntekijät tarvitsevat kriittistä reflektiokykyä ja reflektointihalua tunnistaakseen työn kulttuurissa ja rakenteissa piileviä asenteita ja syrjinnän muotoja. Sosiaalityön on kritisoitu olevan sokea omissa käytännöissään ja tiedonmuodostuksessaan esimerkiksi kolonisaation perinnölleen, rakenteelliselle rasismille sekä ableismille ja seksismille. Päästäkseen avoimesti ja vastaanottavasti, niin sanottua liittolaisuutta tavoitellen toisen tiedon äärelle ja kartuttamaan tiedollista pääomaa, olisi sosiaalityöntekijöiden tunnistettava tiettyjä toiseuttavia ja kulttuuristavia ajattelutapoja sekä mikroaggression muotoja työssään. (Esim. Elfving Ström 2021; Boetto 2017.)

Näitä kysymyksiä olisi tarkasteltava myös sosiaalityön ekososiaalinen transformaation (Boetto 2015; Närhi & Matthies 2018) mahdollistamiseksi. Ekologiset kysymykset kiinnittyvät vahvasti rakenteellisen epätasa-arvoisuuden kysymyksiin. Sosiaalityö on työtä niiden ihmisten kanssa, jotka usein ovat kaikista suojattomimpia näille epätasa-arvoisille ja sortaville rakenteille. Köyhyys on usein yhdistävä tekijä näiden ihmisten keskuudessa, mutta on myös monia muita sosiaalisia, kulttuurisia ja poliittisia identiteettejä, jotka vaikuttavat ihmisten asemaan. Sekä globaalissa että kansallisessa ja paikallisessa kontekstissa resurssien epätasa-arvoinen jakautuminen kiihdyttää ekologista kriisiä (vrt. esim. monikansallisten yhtiöiden luonnonvarojen käyttö köyhillä ja poliittisesti epävakailta alueilla), lisää köyhyyttä ja samalla edistää erilaisia syrjinnän muotoja. Köyhyys luo lisää turvattomuutta ilmastokriisin myötä muuttuvien ympäristöjen äärellä.

Sosiaalityön yksi tärkeä tapa vaikuttaa rakenteisiin olisi tuottaa tietoa laaja-alaisesti ilmastokriisin vaikutuksia ihmisten elämässä, mihin Pohjolan (2014) jaottelussa tietotyö ja strateginen työ viittaavat. Miksi sosiaalityöntekijät eivät tuo asiantuntemustaan esiin? Keinoja olisi monia: sosiaalinen raportointi, pyrkimys vaikuttaa poliittiseen päätöksentekoon niin kunta- kuin valtakunnallisessa politiikassa, asiantuntijalausunnat medioihin, ottaminen osaa yhteiskunnalliseen keskusteluun ja mielipidekirjoitukset muiden muassa. Ajattelen, että olisin voinut haastaa haastattelemiani sosiaalityöntekijöitä vielä enemmän pohtimaan tätä kysymystä - myös rakenteellisen sosiaalityön ja sen velvoittavuuden näkökulmasta. Sosiaalityö ammattialana sai kyllä kritiikkiä hiljaisuudesta eri yhteiskunnan areenoilla. Toisaalta hiljaisuus ilmastokriisaiheesta on myös melko luonnollista, jos sitä ei tunnisteta sosiaalityön kysymykseksi. Armollisemmasta näkökulmasta sosiaalityölle säilytetään jo liikaa asioita hoidettavakseen. On kohtuutonta odottaa tai olettaa että yksi

ammattikunta pystyisi ratkaisemaan tai edes millään tavalla vaikuttamaan rajallisine resursseineen tai toimintavaltuuksineen kaikkiin yhteiskunnallisiin tai globaaleihin ongelmiin (vrt. Juhila 2009).

Toisaalta aineistosta ei noussut esiin järjestelmäkritiikkiä tai organisatorisia esteitä ekososiaalisen sosiaalityön toteuttamiselle. Sosiaalityöntekijät eivät esimerkiksi nimenneet kiirettä tai resursseja ekososiaalisen sosiaalityön toteuttamista estäviksi tai vaikeuttaviksi tekijöiksi. Sen sijaan salassapitolainsäädäntö nousi yhdeksi asiakastyön toisin tekemisen potentiaaliseksi esteeksi. On kuitenkin mahdollista, että sosiaalialalla yleisesti esimerkiksi työn kuormittavuuteen ja työssäjaksamiseen liittyvät resurssikysymykset (vrt. esim. Salo ym. 2016; Mänttari - Van der Kuip 2015; Aaltio & Isokuorti 2019) olisi mainittu, mikäli niitä olisi eksplisiittisemmin selvitetty.

Ilmastokriisin ja sosiaalityön suhteesta puhuttaessa tulee huomioida myös paikalliset erot. Oma asemapaikkani on länsimainen, pohjoinen hyvinvointivaltio, josta käsin ja jossa käydyistä keskusteluista käsin pohdin aihetta. Suomessa ilmastonmuutoksen vaikutukset eivät näy samoin ihmisten elämässä kuin esimerkiksi maailman köyhimmillä alueilla. Eniten resursseja omaavat pystyvät säilyttämään elintasonsa pisimpään. Sosiaalityön on kritisoitu noudattelevan kansallisvaltion rajoja, olevan nationalistista (esim. Ranta-Tyrkkö 2017). Toisin sanoen globaalit epäoikeudenmukaisuudet ja ihmisten tilanne Suomen rajojen ulkopuolella on harvoin sosiaalityön keskusteluissa läsnä, vaikka sosiaalityön eettinen perusta nojaa inkluusio-, ihmisoikeus- ja oikeudenmukaisuustyöhön. Vaikka inkluusio- ja oikeudenmukaisuustyö ovat keskeisiä rakenteellisen sosiaalityön tekemisen muotoja (vrt. Pohjola 2014; Närhi & Matthies 2014), kuinka realistista on, että sosiaalityössä työn käytäntöihin sisältyisi ohjaavana periaatteena myös tulevien, ei vielä olemassa olevien sukupolvien elämän ja elinmahdollisuuksien suojelu. Saati jos he asuvat toisella puolen maailmaa. Tällainen eetos ja orientaatio vaativat sosiaalityötä esimerkiksi kuntatasolla ohjaavien käytäntöjen hyvin perustavanlaatuista muutosta.

Kuitenkin, jos sosiaalityössä ei pyritä vaikuttamaan myös ihmisten elinolosuhteiden säilyttämiseen, toimii se vahvasti vastoin eettistä perustaansa. Talentian ammattieettiset ohjeet korostavat, että sosiaalialan ammattietiikan kulmakivinä ovat ihmisarvo, ihmisoikeudet ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus. Ekososiaalisen sosiaalityön linkittyminen näihin olisi tärkeä argumentoida periaatteissa selkeämmin kuin vain viittauksella ”paremmasta paikasta kaikille” (vrt. Talentian ammattieettiset periaatteet; Bowles ym. 2017, 513-514). Tällöin ekososiaalisen sosiaalityön orientaatio normalisoituisi ja tulisi luontevaksi osaksi sosiaalityön arkea. Sosiaalityössä puhutaan paljon ongelmien ennaltaehkäisystä, mutta tämä kohdistuu pääosin lyhyen aikavälin yksilö- tai

perhekohtaisten ongelmien ennaltaehkäisyyn. Resurssiniukkuuden vallitessa ennaltaehkäisy ei välttämättä toteudu, vaan sosiaalityö voi olla proaktiivisen sijaan reaktiivista ja toimialakohtaisesti rajattua. Tämänkaltaisessa työn todellisuudessa ajatus esimerkiksi vielä epämääräisenä ja ennakoimattomana näyttäytyvän tulevaisuuden huomioon ottamisesta on mielestäni melko epärealistinen, kun sen suhteuttaa kuntasosiaalityön arkeen. Toisaalta ilmastokriisin vaikutukset ovat jo läsnä ja aikaansaavat globaaleja uhkia, jotka jo nyt vaikuttavat esimerkiksi ihmisoikeuksien toteutumiseen.

Bowles ym. (2018) esittelevät tutkimustuloksia, joiden mukaan australialaiset sosiaalityöntekijät kokivat, että heidän piti kätkeä ympäristöhuolensa työpaikalla. Tähän vaikuttivat niin työpaikan muut sosiaalityöntekijät, esihenkilöt, rahoittajat ja organisatoriset rakenteet. (Mt. 2018, 506.) Omassa aineistossani ei noussut esiin tällaista, mutta tulos on kiinnostava ja tunnistettava ilmastokriisipuheen tietynlaisen tabuluontoisuuden näkökulmasta. Paradoksaalisesti ilmastokriisi, joka on siis hyvin näkyvällä tavalla koko maailmaa ja yhteiskuntien eri tasoja (poliittinen, taloudellinen, sosiaalinen yms.) koetteleva kriisi, on tietyllä diskursiivisella tavalla vielä yksityisen alueelle ja yksilön ongelmaksi kilpistynyt asia. Aineistossani se ilmeni asian tarkasteluna tunteiden kautta ja esimerkiksi ilmastoahdistus näyttäytyy tulkintani mukaan yksilön tai ihmisryhmän (nuoriso) ongelmana, joka olisi jotenkin saatava pois.

Ilmastokriisitietoisuus on lisääntynyt muun muassa poliittisten puolueiden ohjelmissa, kunnallisessa strategiatyössä ja tiedotusvälineissä. Tästä näkökulmasta on jopa yllättävää, miten etäisenä ilmastokriisi näyttäytyy sosiaalityön asiakastyön kontekstissa. Haastattelussa esiin noussut ajatus siitä, että asiakkaita pitäisi suojella ilmastokriisipuheelta koska sosiaalityön tehtävä on voimauttaa asiakkaita, kuvastaa tietyllä tapaa laajemminkin ilmastokriisipuheen karttamista ja tilanteen välttelyä vakavin seurauksin, vaikka sosiaalityöntekijän tarkoitus on yksilötasolla vaikuttaa asiakkaan voimavaroja lisäten. Pohdin voiko liiallinen sensitiivisyys asiakkaita kohtaan olla jopa haitallista. Ilmastokriisi on tosiasiallinen asiantila, joka on läsnä kaikkialla ajassa ja paikassa, ja jota avoimesti käsittelemällä myös asiakkailla voisi olla mahdollista saada enemmän välineitä käsitellä omaa taustaansa. Tämä vaatii kuitenkin sen, että ilmastokriisin läpitunkevuus tunnistetaan ja tunnustetaan sosiaalityössä ja holistinen paradigma nousee vallitsevaksi myös sosiaalityössä ja työn käytännöissä. Se, miten ekososiaalinen sosiaalityö tulisi osaksi sosiaalityön käytäntöjä on siis äärimmäisen tärkeä, mutta tulkintani mukaan jokapäiväisessä työssä etäinen ja liian suuri kysymys sosiaalityöntekijöiden itsensä ratkaistavaksi jätettäväksi.

Jos ilmastokriisin merkitys huomioitaisiin sosiaalityön organisaatioiden joka rakenteessa johdosta alkaen, sen vaikutukset nimenomaan sosiaalityön asiakkaiden elämässä tunnistettaisiin ja lisäksi työn aikaperspektiivi laajenisi koskemaan myös tulevaisuutta, uskon lopputyöni perusteella, että sosiaalityön käytännön tekijät olisivat valmiita juurruttamaan ekososiaalisen sosiaalityön arvot ja käytännöt työhönsä. Samalla tavalla kuin voi ajatella, että sosiaalityön asiakkaiden yksilölliset valinnat eivät ole ensisijaisia ilmastokriisiä vastaan toimittaessa, ei yksittäisen sosiaalityöntekijän vastuulla tule olla valita ekososiaalista otetta sosiaalityöhön, vaan sen tulisi integroitua osaksi sosiaalityön arkea. Itsestään se ei kuitenkaan tapahdu, vaan aiheen on oltava aktiivisesti esillä sosiaalityön tutkimuksessa, opetussuunnitelmissa sekä alan sisäisissä keskusteluissa. Sosiaalityössä tulisi reflektoida kriittisesti sen arvopohjaa ja suhdetta muun muassa markkinaliberalismiin tai kolonialismin perintöönsä. Myös sosiaalityön organisaatioiden työkuultuuria ja osin automaattiseksi muovautuneita käytäntöjä tulisi tarkastella ekologiset kysymykset mielessä pitäen. Sosiaalityön keskusteluissa tulisi olla aktiivisemmin mukana myös ihmisten erilaiset risteävät identiteetit ja huono-osaisuudet sekä rakenteellinen sorto, jota myös sosiaalityö instituutiona harjoittaa. Sosiaalityössä olisi tunnustettava ja annettava tilaa viranomaistiedon vastaiselle tai sitä täydentävälle asiakastiedolle. Kun kyseessä on koko maailman tulevaisuus, olisi tarpeetonta sensitiivisyyttä hyvä välttää. Kunnioituksesta toista kohtaan ei asiaa voi sivuuttaa, vaikka aihe aiheuttaisi epämiellyttäviä tunteita vastapuolella. On oltava tarkkakatseinen ja osattava vetää yhtäläisyyksiä eri asioiden välille. Kuitenkin on myös muistettava toivo ja osattava olla vaikuttava voimaannuttavien työskentelytapojen avulla. Jos luontokuvat työhuoneen seinällä tai retki lähiluontoon vaikuttavat positiivisesti sekä asiakkaan että työntekijän mielialaan ja auttavat ymmärtämään luonnon itseisarvon, ovat ne merkittäviä ja varmasti helposti toteutettavia työmenetelmiä. Toisaalta ilmastokriisin aikakaudella ei voida eettisesti ajatellen tyytyä vaikuttamaan vain yksilötasoon, vaan on osattava vaikuttaa laajemmin. Yksilöiden lisäksi tulee työssä huomioida myös yhteisöt ja niiden voima muutokseen. On tärkeä vaatia poliittisilta toimijoilta - sekä lokaalisti että globaalisti - tekoja ja todellista sitoutumista ilmastokriisin vaikutuksia ehkäiseviin sopimuksiin ja toisaalta puhuttava aktiivisesti markkinoiden ylläpitämää halujenmuokkaukseen ja -tyydytykseen tähtäävä kulutuskulttuuria vastaan. Ekososiaalisesti orientoituneella rakenteellisella sosiaalityöllä on tässä kaikessa tärkeä rooli.

Lähteet:

Aaltio, Elina & Isokuorti, Nanna (2019) Systemisen lastensuojelun toimintamallin pilotointi: Valtakunnallinen arviointi. THL.

Boetto, Heather (2017) A Transformative Eco-Social Model: Challenging Modernist Assumptions in Social Work. *British Journal of Social Work*. 47. p. 48-67.

Bowles, Wendy & Boetto, Heather & Jones, Peter & McKinnon, Jennifer (2018) Is social work really greening? Exploring the place of sustainability and environment in social work code of ethics. *International Social Work*. 61(4). p. 503-517.

Coates, John (2003) *Ecology and social work: towards a new paradigm*. Halifax: Fernwood Pub.

Dominelli, Lena (2012) *Green Social Work. From Environmental Crisis to Environmental Justice*. Cambridge. Polity.

Elfving Ström, Eeva (2021) Rasismi ja rodullistaminen. Askelmerkkejä rasisminvastaiseen sosiaalityöhön. Teoksessa *Aikuissosiaalityö. Tieto, käytäntö ja vaikuttavuus*. Toim. Matthies, Aila-Leena & Svenlin, Anu-Riina & Turtiainen, Kati.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Heikkinen, Alpo (2017) *Arki, arvot ja etiikka ja etiikka: sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet*. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. https://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet/docs/Talentia_Etiikkaopas_2017.pdf.

Hirvilampi, Tuuli (2015) *Kestävän hyvinvoinnin jäljillä: Ekologisten kysymysten integroiminen hyvinvointitutkimukseen*. Tampere: Juvenes Print.

Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lahti, Tuukka (2005) *Toinen tieto: kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta*. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Ilmastonmuutos. <https://thl.fi/fi/web/ymparistoterveys/ilmasto-ja-saa/ilmastonmuutos>. viitattu 14.10.2021.

- Juhila, Kirsi (2009) Sosiaalityön selontekovelvollisuus. *Janus* vol.17 (4) 2009. s.296-312.
- Jurvelin, Vilja (2019) ”Kaiken maailman ilmastopakolaisia”: asiantuntijoiden käsityksiä ilmastopakolaisuuden suhteesta muuttoliikkeeseen Pohjois-Afrikan ja Afrikan Sarven alueella. Jyväskylän yliopisto.
- Kokkonen, Yrjö (2020) Tutkijaryhmä: Ilmaston pelastaminen saattaa sittenkin onnistua – toivonkipinöitä tuovat Kiina ja Joe Biden. *Yle Uutiset* 1.12.2020.
- Matthies, Aila-Leena & Närhi, Kati (2014) Ekososiaalinen lähestymistapa rakenteellisen sosiaalityön viitekehyksenä. Teoksessa *Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014*. Toim. Pohjola, Anneli & Laitinen, Merja & Seppänen, Marjaana. United Press.
- Mullaly, Bob (2007) *The New Structural Social Work – Ideology, Theory, Practice*. Oxford University Press. Canada.
- Mullaly, Bob & Dupre, Marilyn (2018) *The New Structural Social Work: Ideology, Theory and Practice*. Oxford University Press. Canada.
- Mänttari-van der Kuip, Maija (2015) *Work-related well-being among Finnish frontline social workers in an age of austerity*. University of Jyväskylä.
- Nixon, Rob (2011) *Slow Violence and the Environmentalism of the Poor*. Cambridge: Harvard University Press.
- Närhi, Kati & Matthies, Aila-Leena (2017) Ekososiaalinen ajattelu sosiaalityössä. Teoksessa *Yhteisöt ja yhteisösosiaalityön lähtökohdat* (toim.) Roivainen, Irene & Ranta-Tyrkkö, Satu. United Press.
- Närhi, Kati & Matthies, Aila-Leena (2018) The ecosocial approach in social work as a framework for structural social work. *International Social Work*. p. 61(4) 490-502.
- Peeters, Jef (2011) The Place of social work in sustainable development: Toward ecosocial practice. *International Journal of Social Welfare*/ volume 21, issue 3/ p.287-298.

Pohjola, Anneli (2014) Rakenteellisen sosiaalityön paikannuksia. s. 16-36. Teoksessa Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014. Toim. Pohjola, Anneli & Laitinen, Merja & Seppänen, Marjaana. United Press.

Pohjola, Anneli & Laitinen, Merja & Seppänen, Marjaana (2014) Rakenteellisen sosiaalityön jäsentymisen. s.281-294. Teoksessa Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014. Toim. Pohjola, Anneli & Laitinen, Merja & Seppänen, Marjaana. United Press.

Poikselkä, Satu (2019) Sosiaalityön yhteiskunnallinen ääni: sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä rakenteellisesta sosiaalityöstä (2019) Pro Gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston valtiotieteellinen tiedekunta.

Ranta-Tyrkkö, Satu (2017) Ihmisoikeudet ja sosiaalityö globaalien kriisien maailmassa. Teoksessa Jäppinen, Maija & Metteri, Anna & Ranta-Tyrkkö, Satu & Rauhala, Pirkko-Liisa (toim.) Kansainvälinen sosiaalityö. Käsitteitä, käytäntöjä ja kehityskulkuja. UNIPress. s. 273-296.

Ranta-Tyrkkö, S. (2017). Sosiaalityön tulevaisuuden etiikka epävarmuuden ja ympäristökriisien maailmassa. Teoksessa R. Enroos, M. Mäntysaari, & S. Ranta-Tyrkkö (Eds.), *Mielekäs tutkimus: näkökulmia sosiaalityön tutkimuksen missioihin* (s. 113-138). Tampere, Finland: Tampere University Press. Retrieved from <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0606-9>.

Turcu, Roxana (2017) The Place of Environment in Social Work. Case Study: Social Workers Working with Refugees in France. Revista de Asistentă Socială 1/2017. p. 29-38.

Salo, Paula & Rantonen, Otso & Aalto, Ville & Oksanen, Tuula & Vahtera, Jussi & Junnonen, Sanna-Riitta & Baldschun, Andreas & Väisänen, Raija & Mönkkönen, Kaarina & Hämäläinen, Juha (2016) Sosiaalityöntekijöiden hyvinvointi. Sosiaalityön kuormittavuus, voimavaratekijät ja sosiaalityöntekijöiden mielenterveys. Helsinki: Työterveyslaitos.

Shaw, Terry V (2011) Is Social Work a Green Profession? An Examination of Environmental Beliefs. Journal of Social Work. 13(1). p. 3-29.

IPCC (2014) Summary for Policymakers. Special Report: Global Warming of 1,5 celsius. Viitattu 14.10.2020.

Vainio, Sara (2020) YK:n pääsihteeri syyttää ihmiskuntaa itsetuhoisesta sodasta luonto vastaan.
Helsingin Sanomat 2.12.2020.

Värri, Veli-Matti (2019) Kasvatus ekokriisin aikakaudella (2019) Tampere: Vastapaino.